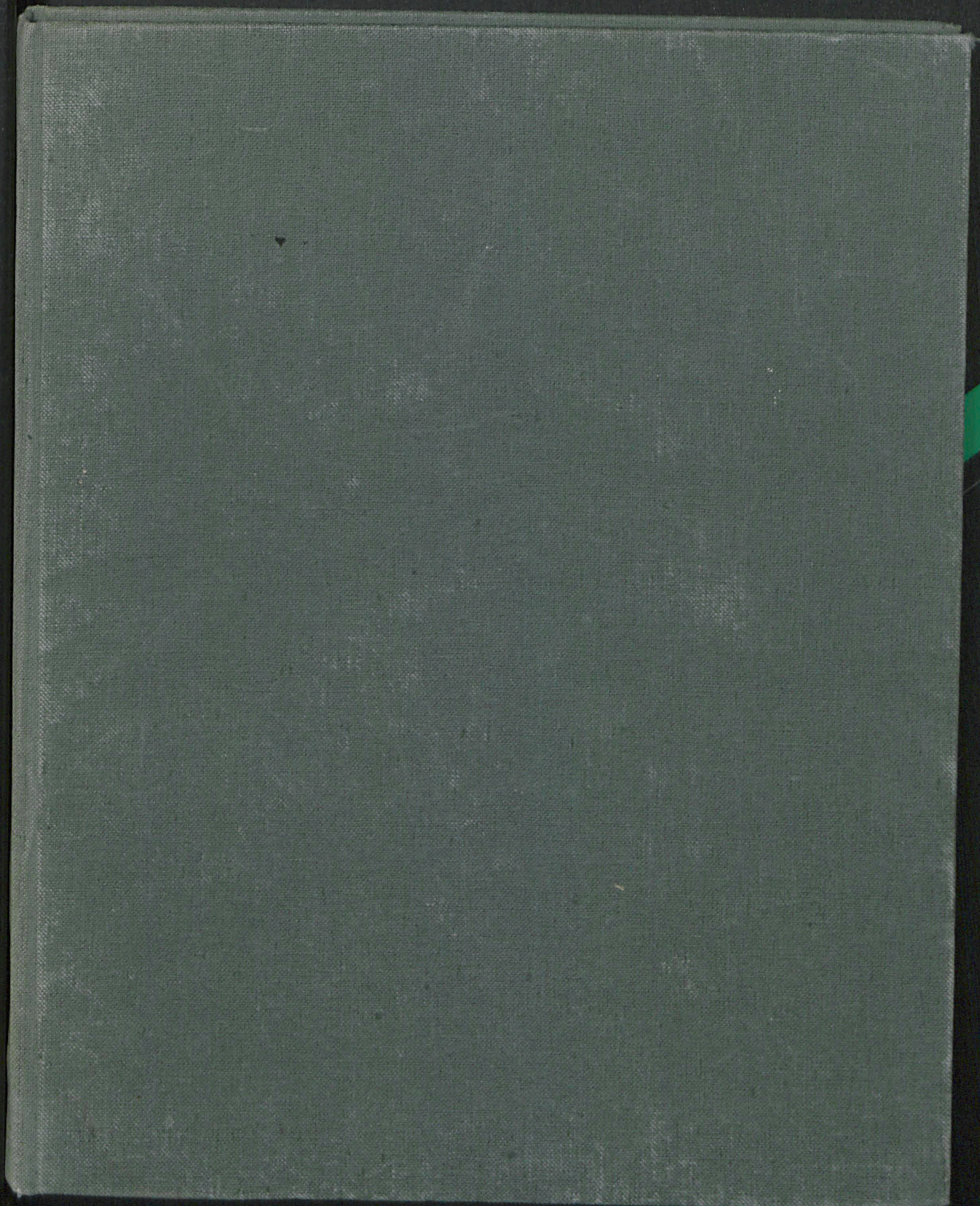

MONOGRAFJA POWIATU RADZYŃSKIEGO

WYDANA W 1930 ROKU DLA UPAMIĘTNIEŃNIENIA UFUNDOWANIA
PRZEZ MIESZKAŃCÓW MIASTA MIĘDZYRZECZA I POWIATU
POMNIKA NA CZEŚĆ OFIARNEJ KRWI POLEGŁYCH
W MIĘDZYRZECU W 1918 ROKU W WALCE
O NIEPODLEGŁOŚĆ CZŁONKÓW
POLSKIEJ ORGANIZACJI
WOJSKOWEJ

W OPRACOWANIU I POD REDAKCJĄ
B. MIEDZYBŁOCKIEGO
STAROSTY POWIATOWEGO

WYDAWCA
SEJMIK POWIATOWY W RADZYNIU PODLASKIM

Miejska Biblioteka Publiczna
Biała Podlaska

5 116657000005

REGIONALIA

T.B. 1
Mię

I.B. 1

943.8 (438) A12
Redygn Podl.

DRUKARNIA PAŃSTWOWA W LUBLINIE.

SPIS RZECZY.

	Str.
1. Rzut historyczny na dzieje ziemi Radzyńskiej do roku 1864	1— 4
2. Ogólny rzut historyczno-gospodarczy powiatu	5—12
3. Wyniki działalności samorządu powiatowego od 1924—1930 r.	13
4. Wyniki działalności samorządu miasta Radzyna	14
5. Rozwój pracy samorządu miasta Międzyrzeca	15—16
6. Wyniki działalności gmin wiejskich	17
7. Program gospodarczy powiatu opracowany w 1928 r.	
a) potrzeby i program rozwoju Spółdzielni przetwórczych i handlo- wych	19—23
b) potrzeby i plan rozwoju kredytu rolnego	24—29
c) potrzeby i program rozwoju rolnictwa	30—42
d) charakterystyka budżetów gminnych na rok 1929—30	43—44
8. Rola samorządu w polityce oszczędnościowo-kredytowej w powiecie	45—47
9. Wyniki działalności kas Stefczyka i banku spółdz. w Radzynie	47—48
10. Działalność banków spółdzielczych żydowskich	48—49
11. Stan pracy i rola spółdzielni spożywczych i roln.-handl. w 1929 r.	49—52
12. Magazyn handlu zbożem w Tłuszcju	52
13. Kółka Rolnicze i mleczarnie	52—54
14. Niższa szkoła rolnicza w Komarówce	54—55
15. Ochotnicze straże pożarne	55—57
16. Związek Strzelecki i przysposobienie wojskowe	57—59
17. Związek Młodzieży Wiejskiej i inne organizacje	59—60
18. Wydatki na budynki użyteczności publicznej w latach 1924—1930	61
19. Fotografje.	

Rzut historyczny na dzieje ziemi Radzyńskiej od czasów najdawniejszych do roku 1864.

Dzieje ziemi Radzyńskiej ściśle prawie są związane z dziejami Województwa Lubelskiego, jakoteż z dziejami całej Rzeczypospolitej. Otóż ziemia Radzyńska w środku Rzeczypospolitej położona dawniej wywierała poważną rolę na dzieje jak też i dziś wywiera dość poważny wpływ na sprawy publiczne.

Ziemia Radzyńska miała kilka większych miast i kilkanaście miasteczek ze swojemi wspomnieniami historycznemi, własnemi zabytkami mniej lub więcej znaczącej przeszłości.

Herb Ziemi Radzyńskiej: „Jeleń biały rogaty z koroną królewską na szyji, nogi do biegu podjęte, w polu czerwonym”.

Główne miasto ziemi Radzyńskiej — „R a d z y ń”, Radzik i Radzików, a od najdawniejszych czasów Kozirynek zwane, o 4 mile od Łukowa w równinach położone. Założył Radzyń na gruntach wsi Królewskiej Biała, Groth z Ostrowa Podkomorzy Lubelski, dzierżawca tych dóbr i Kazimierski razem, za upoważnieniem czyli przywilejem Kazimierza IV, wydanym mu w czwartek przed niedzielą Białą 1468 r. Na mocy przywileju mieszkańcy Radzynia przeniesieni zostali z prawa polskiego na niemieckie i na 20 lat zwolnieni od wszelkich powinności. Ale po tym przeciągu czasu, obowiązani zostali do płacenia rocznie po jednym wiardunku czyli fertonie z łąnu, po groszu z domu i po groszu z ogrodu, od palenia zaś trunków po 2 grosze. Zygmunt I., godząc wszczęte między mieszczanami, a Bartłomiejem Kazanowskim dzierżawcą miasta Kozirynek spory o użytek gruntów i pastwisk, wyrokiem swym r. 1522 pozwala im handel różnemi rzeczami obyczajem innych miast prowadzić, oraz pola wytrzebione karczować, uprawiać i płody z nich zbierać, obowiązuje przytem do naprawy drogi pod zamkiem (zapewne dworem) idącej. Późniejszym przywilejem tego króla z roku 1534 miasto stary Radzyń teraz Kozirynek zwane (oppidum antiquum Radzin, nune vero Kozirynek dictum) nadane zostaje

w dożywocie Mikołajowi z Wielkich Kończyc Mniszchowi Łoźniczemu królewskiemu Staroście Łukowskiemu i Sokalskiemu, który je z zastawy wykupił. Zygmunt August w r. 1548 potwierdził ordynację ojcowską, gdzie są określone prawa mieszczan w sporze ich z Kazanowskim, a razem dożywocie Mniszcha, zapewniając po nim żonie jego i synowi Janowi tożsamo dożywocie. Ale w przywileju tym wyraża: „miasto Kozirynek, zwane Radzyń, z przedmieściem Kozirynek”. Zdaje się, że obie te nomenklatury służyły dwom różnym częściom miasta, aż наконец wzrost Radzynia przemógł nad Kozimrynkiem i miasto przy nazwisku pierwszym nadal pozostało, a Kozirynek z czasem zamienił się nawet z przedmieścia na folwark z kilkunastu domów złożonych. Po śmierci Mniszcha Zygmunt August znowu dał przywilej r. 1557, w wigilię ŚŚ. Szymona i Judy w Wilnie datowany, wdowie jego Barbarze z domu Kamienieckiej, oraz trzem jej synom i dwom córkom na dzierżawę tych dóbr, i donacją na sejmie Piotrkowskim r. 1559 potwierdził. Jakoż za Stefana Batorego około r. 1578 posiadał Radzyń Mikołaj Mniszech, ale za Jana Kazimierza r. 1659 już był w ręku Henryka Denhofs pułkownika. Jego Królewska Mość Władysław IV nadał miastu targi, jarmarki, oraz wolność zbieraniny drzewa w lasach Kąkolewnickich. Z przywileju confirmacyjnego wszystkich poprzednich nadań królewskich dla miasta Radzynia nadanego dn. 26 marca roku 1657 od Jana Kazimierza, okazuje się, że jarmarki odbywają się tu po trzy razy do roku: na Św. Tróję, na Podniesienie Św. Krzyża i w niedzielę (Dominica in Albis), targi zaś we czwartek. Lustracja dzierżawcy radzyńskiej z r. 1659 pisze: „że było natenczas w mieście rzeźników 3, (a między niemi 2 żydów), piekarz 1, kuśnierzy 2, kowal 1, zdunów 3, z targów czwartkowych, które są bardzo słabe, zaledwo 6 zł. do zamku przychodzi. Jus patronatus, kościoła farnego alternatim raz do króla, drugi raz do p. Mniszcha, Starosty Lwowskiego, który jest dziedzicem wsi tuż pod miastem będącej, Radzyń zwanej, należy. Dali sprawę mieszczanie, że woza wojennego wyprawować nie powinni, jeno pieszego pachołka, której powinności retroaetis annis podczas wojny szwedzkiej dosyć czynili. Żydów 3 tylko było w całym mieście, niemających żadnego przywileju”. Radzyń przeszedł z czasem na dziedzictwo Antoniego Szczuki Podkanclerzego W. Ks. Lit., po którym spadł przez sukcesję na Maryą z Kątskich żonę Eustachego Potockiego, generała artylerji Litew. Najdawniejszy był tu

kościół drewniany na Kozimryнку, a gdy upadł starością Mniszchowie fundowali murowany około roku 1641. Zdobia go dwa z czerwonego marmuru grobowce pięknego dłuta, z których jeden wyobraża niewiastę młodą w zakonnym stroju leżącą, z głową na poduszce opartą, z książką w jednej ręce a z różańcem w drugiej i z łańcuchem na piersiach. Na wyżej osadzonym grobowcu spoczywa rycerz w zbroji mający głowę na jednej ręce opartą, a drugą t. j. lewą, dotyka się buławy, u nóg stoi pancerz. Są to bezwątpienia pomniki Mniszchów z dawnego kościoła przeniesione, których dawne napisy zostały zniszczone a na przygotowanych do tego dwóch tablicach marmurowych zaniedbano ich odnowić. Sam kościół jest w stylu renesans, z odcieniem baroku, mały i ładnych proporcji. Grobowiec zaś Mniszcha formy ołtarzowej w stylu odrodzenia włoskiego, z lekką przymieszką baroku. Środkowa tablica z rycerzem ma krzyż a pod nim klęczy rodzina nieboszczyka ułożona w sposób zwykły ołtarzom wotywnym XVI wieku. Eustachy Potocki dziedzic Radzyna ozdobił to miejsce około roku 1760 bardzo okazałym pałacem, pięknymi ogrodami i kanałami. Pałac z połamaną fasadą i wieżą jest w stylu baroku francuskiego*).

Drugim większym miastem w powiecie ziemi Radzyńskiej jest Międzyrzec-Podlaski, przy ujściu Tłuszcza do Wielkiej Krzny. Abraham Chamiec w nagrodę zasług, otrzymał w 1390 roku od Jagiełły w darze włości: Międzyrzec i Stołpno, z obowiązkiem: ażeby na każdą wyprawę wojenną samotnie stawał, każdy kopią, łukiem i sajdakiem uzbrojony. Następnie majątności te, tuż przy sobie leżące przeszły do Wyszyńskich, a przez związki małżeńskie, posiada je około 1565 roku Jan Zabrzeziński Wojewoda Trocki. Syn jego Jan Marszałek N. L., mający za żonę Beatę Tęczyńską, otrzymawszy za nią w posagu trzy tysiące czerw. zł. węgier. zapisał takowe na mieście i zamku międzyrzeckim, jakoteż i na innych swych dobrach. Po śmierci Beaty wytoczył ojciec jej Jan Tęczyński Kasztelan Wojnicki sprawę o tenże posag przed Zygmuntem I, który odroczył termin w wydanym w 1540 piśmie. Również przez zameęcie, stał się miasta właścicielem Stefan Książę Zbaraski Wojewoda Trocki a córka jego

*) Rękopism w Biblj. Główn. Uniwer. Warszaw.: Opisy zabytków Staroż Gub. Lub. str. 413—420 i atlas VII str. 37—39.

Barbara, wydana za Gabryela Tęczyńskiego Wojewodę Lubelskiego, wniosła Międzyrzec w dom mężowski. Umierając Wojewoda w 1617 roku zostawił jedyną córkę Zofję, pod opieką brata swego Jana Wojewody Krakowskiego, który probostwo tutejsze św. Mikołaja, nadał Janowi Bróciszowi, sławnemu nauk matem. w Krakowie profesorowi, poczem wcielił je do funduszów Akademji, co zeznał roku 1637 przed aktami Grodz. Krak. „Warunki tej darowizny najważniejsze były: aby w Międzyrzecu, Akademia utrzymywała nauczyciela języków łacińskiego i greckiego dla potrzeb chrześcian obu-
dwóch obrządków: tudzież: aby z dochodów rzeczonoego kościoła oznaczony został fundusz na Katedrę, którą posiadający profesor miał wyklądać do potrzeby Rzeczypospolitej tekst własny Arystotelesa. Wszakże Zofja z Tęczyńskich Daniłowiczowa mająca prawo nadawstwa do probostwa dobro-
dzieństwo Akademji, a bardziej krajowi wyświadczone w nie obróciła. August Książę Czartoryski Wojewoda Ruski pojawiaszy za żonę Zofję z Sieniawskich Denhofową Wojewodzinę Połocką, odziedziczył Międzyrzec ze 40 wsiami. Z taryfy na rok 1775 okazuje się: iż miasto największem było w całym Wojew. Podlaskim, liczyło bowiem 424 domów. Cesarz Józef II pod przy-
branem nazwiskiem hrabiego Falckensztejn wracając z Petersburga zajechał tu na nocleg 1 sierpnia 1780 roku. Przyjmował go w imieniu dziedzica Hieronim Książę Radziwiłł Podkomorzy Lit. wraz ze swą małżonką z domu Księżną de la Tour de Taxis. Adam Czartoryski S. Z. P. wyjednał u króla 1789 roku przywilej: iż do trzech istniejących jarmarków, przydany został nowy na Św. Jakób. Miasto znaczny prowadząc handel szczecina, jest brukowane i dość porządnie zabudowane, lecz nierównie większą połowę ludności żydzi składają. Prawo Magdeburskie otrzymuje ta osada prawdo-
podobnie w wieku XV, albowiem jako miasto należy do roku 1477 do Jana Nasutowicza Starosty Brzeskiego, który na miejscu starego kościoła wznosił nowy pod wezwaniem św. Mikołaja uposażając hojnie probostwo. Probostwo czyniące przeszło 60.000 Zł. dochodu, najczęściej przez bisku-
pów było dzierżone. Uczony i pełen cnót Grzegorz Piramowicz były sekretarz Kom. Eduk., został w 1800 roku plebanem w Międzyrzecu gdzie zmarł 29 grudnia 1801 r., pochowany w Kurowie obok swej matki.

Wzięto: z rękopisu w Bibl. Główn. Uniwer. Warszawskiego Opisy Staroż. Guber. Lubelskiej str. 421 — 426 Atlas VII Tablica 41 wyobraża-
jąca resztki świątyni Aryańskiej.

OGÓLNY RZUT HISTORYCZNO-GOSPODARCZY POWIATU RADZYŃSKIEGO.

Powiat Radzyński, rozciągający się przed rokiem 1867 na terytorjum dzisiejszych dwóch powiatów (Radzyńskiego i Włodawskiego) a w tymże roku utworzony w swej obecnej konfiguracji, zajmuje około 1400 km.² Biorąc cztery punkty graniczne powiatu, wysunięte najbardziej na północ, południe, wschód i zachód, okazuje się, że powiat Radzyński położony jest pomiędzy 51°58" a 52°14" szerokości północnej i pomiędzy 21°99" a 22°75" długości wschodniej. Pod względem topograficznym przedstawia powiat Radzyński lesiste dawniej, a dziś obfite w mokradła płaskowzgórza, wzniesione około 150 mtr. nad poziom morza, utworzone z pokładów napływowych, a leżące na linii działu wód Buga i Wieprza. O charakterze napływowym tego płaskowzgórza świadczą rozległe i głębokie pokłady torfu, wytworzone działaniem wód stojących, które z powodu słabego nachylenia poziomu nie miały odpływu. Klimat powiatu Radzyńskiego jest niezdrowy, gdyż zawiera w powietrzu dużo wilgoci, dochodzącej w porze wiosennej i jesiennej do zupełnego nasycenia to jest do 100%. Rocznie przypada na powiat Radzyński około 600mm. opadów atmosferycznych, oraz około 1500 godzin słonecznych, przyczem niektóre części powiatu nawiedzane są dosyć często przez grad. Średnia temperatura roczna powiatu wynosi 6,5 C. przy dominujących wiatrach zachodnich i północno-zachodnich. Gleba w powiecie przeważnie sapowata, jakkolwiek nie brak także obszarów glinkowatych, a nawet ziem pszenicznych jak w Wohyniu i Milanowie. Gęstość zaludnienia powiatu słaba, gdyż przy około 88 tysięcy ludności wypada na 1 km.² zaledwie 61,11 mieszkańców. Administracyjnie powiat rozpada się na 14 gmin i dwa miasta Radzyń i Międzyrzec.

Z punktu widzenia historyczno-politycznego należy podkreślić następujące momenta: Radzyń, obecna siedziba władz powiatowych założony został przez podkomorzego lubelskiego Grota z Ostrowa w roku 1468 na zasadzie tak zwanego prawa Magdeburgskiego i zwał się pierwotnie Kozirynek. Pierwszy raz „opidum Radzyń” występuje w wykazach poborowych w roku 1580. Międzyrzec stał się miastem na prawie Magdeburgkiem jeszcze przed rokiem 1477, gdyż w tymże roku jako taki należał do Jana Nasutowicza, starosty Brzeskiego. Miasto to położone nad rzeką Krzną

i Feliks Szulgin. Co do ostatniego zanotować należy fakt mało znany, a mianowicie, że przed śmiercią swoją zażądał w tajemnicy przybycia księdza rzymsko-katolickiego i ostatnie sakramenta przyjął w obrządku rzymsko-katol.

Powiat Radzyński według ostatniego spisu posiada około 88,271 mieszkańców, z czego około 82% polaków, 15% żydów, 1,2% rusinów i 0,35% Niemców. Powiat Radzyński jest powiatem typowo rolniczym, gdyż około 83% ludności utrzymuje się z pracy na roli, a tylko 17% przypada na handel, przemysł, rzemiosła, wolne zawody i urzędników.

Charakterystycznym dla rolnictwa w powiecie jest przede wszystkim znaczna ilość dużych gospodarstw folwarcznych w przeciwieństwie do zachodnich okolic państwa. Jest to następstwem trudniejszej tu z powodu właściwości gleby gospodarki, wymagającej większych nakładów. Cyfrowo stosunek ten przedstawia się następująco: gospodarstwa folwarczne obejmują ogółem 124.720 morgów, zaś gospodarstwa włościańskie 139.072 morgów nie licząc gospodarstw mieszczan Radzyńskich i Międzyrzeckich, czyli że do gospodarstw folwarcznych należy około 48% ziemi w powiecie. Największe majątki w powiecie są: Dobra Międzyrzeckie Potockich 37.184 morgów, Suchowolskie Seweryna Czetwertyńskiego 9.114 morgów, Branica Rulikowskiego 6.174 mrg. Radzyńskie — Bronisława Szlubowskiego 5.820 mrg. i Milanowskie Marji Czetwertyńskiej 4.617 mrg. Powyższe majątki obejmują więcej cokolwiek niż 50% całej własności wielkiej w powiecie.

Dla zorientowania się w jakości użytkowej ziemi wśród wielkiej i małej własności niech posłuży następująca tablica porównawcza:

1) WŁASNOŚĆ WIELKA.

Role	Łąki dwukośne	Łąki jednokośne	Lasy	Nieużytki	Razem
W morgach 50.347	2677	18.667	47.408	5.621	124.720
Stosunek % 40,36%	2.15%	14.97%	38.01%	4.5%	100%

2) WŁASNOŚĆ MAŁA - WIEJSKA.

Role	Łąki dwukośne	Łąki jednokośne	Lasy	Nieużytki	Razem
W morgach 82.415	28.226	28 304	—	127	139.072
Stosunek ‰ 59.33‰	20.29‰	20.35‰	—	0.09‰	

WŁASNOŚĆ ROLNA MIEJSKA (RADZYŃ I MIĘDZYRZEC).

Morgów 4.450	30	684	1047	—	6211
Stosunek ‰ 71.65‰	0.48‰	11‰	16.86‰	—	

Osad włościańskich wiejskich w powiecie jest ogółem 9.703, z czego 3.194 powyżej 15 morgów czyli 32.99‰, 6.015 od 3 do 15 morgów czyli 61.99‰ i 494 osad poniżej 3 morg. czyli 5.09‰, co wskazuje, że gospodarstwa włościańskie nie są jeszcze bardzo rozdrobione. Jeden najważniejszy postulat to przeprowadzenie komasacji i uregulowanie serwitutów co obecnie na dużą skalę się dokonywa. Gleba w powiecie przeważnie żytня, a najlepsza w Milanowie i w Wohyniu. Wogóle lepsze ziemie są w południowej części powiatu niż w północnej, która jest bardziej podmokła.

Krów ma powiat, 22.458, owiec 7.844 i trzody chlewnej. 29.224. W kierunku częściowo hodowlanym obecnie w powiecie prowadzone są gospodarstwa w Plancie, w Suchowoli, w Jabłoni, w Międzyrzecu. Największe gospodarstwo rybne jest w Siemieniu, gdzie jest staw na przestrzeni 900 morgów, pozatem gospodarstwo rybne istnieje w dobrach Suchowolskich i w Borkach, gminy Biała.

Co do przemysłu w cyfrach przedstawia się on następująco:

- 174 zakładów czyszczenia i sortowania szczeciny w Międzyrzecu (żydowskie)
- 10 garbarń w Międzyrzecu (żydowskie)
- 12 młynów motorowych, a to: 4 w Międzyrzecu, 3 w Radzynie, 1 w Białej, 1 w Wohyniu, 1 w Jabłoni, 1 w Kąkolewnicy i 1 w Zerocinie, z czego 4 polskie czyli 33⁰/₀.
- 2 młyny wodne w Borkach i w Siemieniu (polskie)
- 52 wiatraków w tem 2 żydowskie czyli 2,17⁰/₀
- 8 gorzeln rolniczych w Międzyrzecu, Bojanówce, Milanowie, Maryninie, Branicy Radzyńskiej, Suchowoli, Rudzieńcu i Ustrzeszy (polskie)
- 2 rektyfikacje w Międzyrzecu i Suchowoli (polskie)
- 1 fabryka wódek
- 1 cegielnia w Białej (polska)
- 5 tartaków w Międzyrzecu, Turowie w Białej, Suchowoli i Wohyniu (polskie)
- 1 fabryka win owocowych w Międzyrzecu (polska)
- 1 fabryka maszyn rolniczych w Międzyrzecu (żydowska)
- 3 zakłady mechaniczno ślusarskie z czego 2 w Radzynie i 1 w Międzyrzecu (polskie)
- 2 fabryki obsadek w Międzyrzecu (żydowskie)
- 1 fabryka mączki kostnej w Międzyrzecu (żydowskie)
- 2 farbiarnie, z których 1 w Paszkach W. (polska) i 1 w Radzynie (żydowska)
- 5 olejarni w Radzynie (żydowskie)
- 3 drukarnie z czego 1 w Radzynie i 2 w Międzyrzecu (żydowskie)
- 286 ogółem wszystkich przedsiębiorstw przemysłowych. Pozatem jest w powiecie około 412 rzemieślników w czem 80⁰/₀ żydów.

Z powyższych cyfr wynika, że głównem centrem przemysłowym jest Międzyrzec, który z ogólnej liczby 286 zakładów przemysłowych ma sam 210 czyli 73⁰/₀. Charakterystycznym przemysłem miasta Międzyrzeca, wyróżniającym go z pośród miast całego Państwa jest przemysł szczeciński. Jest to przemysł wyłącznie obliczony na eksport i właściwym jego rynkiem zbytu jest Lipsk, skąd oczyszczony surowiec rozchodzi się do Anglii, Francji, Ameryki, resztę pochłaniają Niemcy. Dla zobrazowania tego mało w Polsce znanego przemysłu podajemy kilka dat charakterystycznych. Otóż cena 1 kg. surowca średniego gatunku 3,12 dolara. Za 100 kg.

surowca otrzymuje się przeciętnie około 70,12 klg. półfabrykatu, który się sprzedaje zagranicę po przeciętnej cenie 11,25 dolara za 1 klg. Nadmienić należy, że cały ten przemysł i związany z nim handel operuje przeważnie dolarami względnie inną walutą zagraniczną. Zważywszy teraz, że 174 zakładów szczecińskich wysyła rocznie przeciętnie 330 tysięcy klg. szczeciny oczyszczonej i sortowanej to przemnożywszy to przez 11,25 dolara otrzymamy poważną sumę 3.712.500 dolarów.

Powiat posiada:

5 handlowych przedsiębiorstw hurtowych w czym 1 polski czyli 20%
58 handli detalicznych w czym 9 polskich czyli 15,52%
404 handli drobnej sprzedaży w czym 16 polskich czyli 3,71%
524 straganów i budek w czym polskich około 2%
991 ogółem sklepów w czym około 3.64% polskich; pozatem jest 27
pośredników handlowych (w czym 7 polskich) i 25 zawodów wolnych.

Szkolnictwo przedstawia się w cyfrach w następujący sposób: szkół powszechnych 97 w czym 40 jednoklasowych, 37 dwuklasowych, 10 trzyklasowych, 2 czteroklasowych, 1 pięcioklasowa, 1 sześcioklasowa i 6 siedmioklasowych. Zatem jedna szkoła przypada przeciętnie na 910 mieszkańców, nie licząc 4 szkół powszechnych czteroklasowych żydowskich, z czego 1 w Radzynie a 3 w Międzyrzecu. Dzieci w wieku szkolnym, obowiązanych do uczęszczania jest 10.741 w czym polaków 9.758, żydów 773, rusinów 113, Niemców 97. Dzieci zaś nieuczęszczających jest 162. Z pośród dzieci uczęszczających przypada 9.678 polaków, 716 żydów, 97 Niemców i rusinów 88. Nauczycieli szkół powszechnych w powiecie jest 234 w czym 221 polaków, 10 rusinów, 1 Niemiec i 2 żydów. Nauczycieli kwalifikowanych 234 czyli 100%.

Najbardziej dotkliwie odbija się na szkolnictwie powszechnym brak odpowiednich lokali, to też powiat od roku 1927 intensywnie braki te usuwa przez budowę szkół. Samorządy gminne i powiatowy zorganizowały w tym celu stały związek w postaci powiatowego Komitetu budowy szkół powszechnych.

Szkolnictwo średnie z zakresu szkół ogólnokształcących reprezentowane jest przez VIII-klasowe Sejmikowe Koedukacyjne gimnazjum w Radzynie z pełnymi prawami szkół państwowych, 4-klasowe Miejskie Koedukacyjne gimnazjum w Międzyrzecu (od klasy czwartej do siódmej i prywatne VIII-klasowe żydowskie gimnazjum w Międzyrzecu.

Szkolnictwo zawodowe reprezentowane jest przez szkołę handlową w Międzyrzeczu z jedną klasą wstępną i dwoma klasami normalnymi. Ponadto istnieje dwuzimowa szkoła rolnicza w Komarówce, gminy Przegaliny, stworzona staraniem i inicjatywą tamtejszego proboszcza ks. kanonika Jana Rudnickiego. Szkoła ta posiada jednego stałego nauczyciela opłacanego przez M. R. i D. P., który wykłada 36 godzin tygodniowo. Pozatem wykładają nauczyciele angażowani ad hoc w miarę potrzeby, którzy wykładają razem także 36 godzin tygodniowo i w ten sposób szkoła wyczerpuje w 11 miesięcy program. Do szkoły tej uczęszcza od 20 do 50 uczniów. Szkoła jest również subwencjonowana przez Sejmik.

Pod względem politycznym ogół społeczeństwa polskiego jest nie wyrobiony i niedojrzały i o jakiejś trwałej orientacji politycznej opartej na stałości przekonań oraz zrozumieniu celu dążeń i zadań politycznych wogóle mówić nie można.

Wyniki działalności samorządu powiatowego
w okresie ustabilizowanej waluty.

1) Wybudowano linię telefoniczną 117.5 klm i połączono z powiatem 14 gmin i 8 Posterunków Policji. Wartość dokonanej inwestycji licząc po Zł. 250 za 1 km. wynosi	Zł.	29.375	gr.	00
2) Kupiono nieruchomość w mieście Radzynie i zużytkowano na urządzenie bursy i boiska dla gimnazjum za cenę	"	41.500	"	70
3) Zbudowano budynek gimnazjum Sejmikowego kosztem	"	112.362	"	08
4) Postawiono budynek dla umieszczenia chorych zakaźnych obok szpitala św. Kunegundy	"	58.540	"	01
5) Zbudowano 10 klm. szosy łączącej Radzyń z Lublinem kosztem	"	498.531	"	13
6) Zbudowano 1 1/2 klm. szosy na przestrzeni Międzyrzec — Trzebieszów	"	61.101	"	98
7) Zbudowano łącznie z gminami 37 sal szkolnych w 6-ciu budynkach z tego 4 7-mio klasowe, jedna 3-klasowa i jedna 2-klasowa oraz prowadzi się budowę jednej szkoły o 8-miu salach. Koszt dotychczasowych wydatków na budowę szkół wynosi	"	413.780	"	14
8) Zakupiono 16 tryerów na stację czyszczenia zboża za cenę Zł. 21.320 gr. 02, 12 knurów rasy wielkiej białej angielskiej za cenę Zł. 8.575, 6 buhaji za cenę Zł. 7.596 gr. 21 t. j. razem	"	37.491	"	23
9) Włożono na kapitał zakładowy Powiatowej Kasy Oszczędności sumę	"	50.000	"	00
10) Zbudowano cegielnię Sejmikową o rocznej produkcji 500,000 cegły kosztem	"	20.000	"	00
11) Zasilono akcję meljoracyjną sumą	"	27.076	"	26
12) Rozpoczęto budowę Sierocińca o 29 izbach dla sierot i starców przy pomocy ofiar społeczeństwa wśród których wyróżnia się ofiara hr. Andrzeja Potockiego w postaci całkowitego materiału drzewnego w ilości około 200 m ³ . Dotychczasowa wartość wykonanych robót wynosi około	"	100.000	"	00

Ogólna wartość powyższych inwestycji wynosi Zł. 1.449.758 gr. 53

Wyniki działalności samorządu miejskiego miasta Radzyna-Podlaskiego.

Ogólna suma wydatków budżetowych od 1924 do 1931 r. — zł. 585.628,01 w tem

a) na Administrację	„ 156.673,17
b) na utrzymanie szkół	„ 81.906,48
c) na opiekę społeczną	„ 33.070,17
d) na zdrowotność	„ 7.292,56
e) na poparcie rolnictwa	„ 2.137,72
f) na poparcie organizacji:	
— Strzeleckich	„ 78,00
— Straży Ogniowej	„ 9.043,00
— Zw. młodzieży wiejskiej	„
g) na instytucje kulturalne:	
— na L. O. P. P.	„ 450,00
— na Czerwony Krzyż	„ 2.000,00
Ogólna suma wydatków na inwestycje	„ 75.888,37
a) budynki szkolne	„ 3.700,00
b) drogi wybudowane ogółem w kilometrach 3,22	„
c) inne budynki użyteczności publicznej	„ 53.057,80

Ogólna charakterystyka pracy Samorządu:

Po restytucji Państwa, Samorząd pomimo trudności finansowych przeprowadził ulepszenia miejskie: — dokonał reperacji bruków i mostów; wybrukował ulice, pobudował hale miejskie o 32 sklepach handlowych; pobudował 2 studnie artezyjskie oraz przedsięwziął budowę gmachu dla szkół powszechnych.

Rozwój pracy samorządu miasta Międzyrzeca.

Praca samorządu miasta w ciągu 11 lat wciąż postępuje naprzód. Przedewszystkiem odzwierciedleniem tego jest wzrost budżetu miejskiego, zarówno w dochodach jak i w wydatkach:

Najlepiej charakteryzuje następujące zestawienie budżetowe
za lata 1924 — 1930:

W p ł y w y:		W y d a t k i:	
1924 r. —	zł. 257.993 gr. 52	Zł. 222.112	gr. 66
1925 r. —	„ 319.804 „ 31	„ 356.576	„ 59
1926 r. —	„ 252.173 „ 68	„ 253.568	„ 08
1927 r. —	„ 296.418 „ 98	„ 306.917	„ 08
1928 r. —	„ 351.095 „ 15	„ 355.956	„ —
1929 r. —	„ 464.065 „ 55	„ 496.900	„ —
1930 r. —	„ 413.768 „ 67	„ 413.768	„ 67

Wydatki na oświatę w latach 1924 — 1930:

w 1924 r. zł. 127.398	gr. 09	w 1928 r. zł. 121.542	gr. 78
„ 1925 r. „ 181.809	„ 31	„ 1929 r. „ 127.520	„ —
„ 1926 r. „ 88.012	„ 13	„ 1930 r. „ 107.399	„ —
„ 1927 r. „ 108.502	„ 13		

To samo również widzimy w rozwoju inwestycji miejskich, które najbardziej charakteryzują postępy pracy samorządu miasta Międzyrzeca.

Szkolnictwo: Wybudowano 7 kl. szkołę powszechną o 19 klasach i dużej sali gimnastycznej, kosztem 286.500 zł., gimnazjum, kosztem 80.000 zł., przebudowa budynku szkoły handlowej 10.000 zł.

Pożarnictwo: Budowa domu strażackiego z salą teatralną 82.000 zł., Magistrat dał 35.000 zł., reszta zebrana drogą ofiar. Budowa drugiej remizy strażackiej 15.000 zł. Motoryzacja straży 20.000 zł.

Studnie artezyjskie: Wybudowano 5 studni artezyjskich, kosztem 60.000 złotych.

Budowa budynku Magistratu kosztowała 52.000 zł.

Rzeźnia: Remont i uporządkowanie rzeźni 10.000 zł.

Targowica: Budowa targowicy 10.000 zł.

Grzebowisko — urządzenie 6.000 zł.

Bruki: Ułożenie nowych $2\frac{1}{2}$ klm., kosztem 55.000 zł., przebrukowanie starych ulic 1 klm. 20.000 zł.

Chodniki: Ułożono na ul. Lubelskiej, Dworcowej i Warszawskiej za 50.000 zł.

Otwarcie dwu ulic: Wiejskiej i Sienkiewicza.

Skwerki: Urządzenie skwerków 10.000 zł.

Na budowę pomnika Magistrat wydał jako zapomogę 10.000 zł.

Na biblioteki wydano zapomóg 5.000 zł.

Wyniki działalności gmin wiejskich.

1) Zbudowano 22,500 km. drogi bitej względnie brukowanej za sumę około (oprócz wartości szarwarku)	Zł. 450.000,00
2) Wydano na budynki Urzędów Gminnych	60.000,00
3) Zbudowano remiz strażackich wartości	100.000,00
4) Włożono kapitałów zakładowych dla Gminnych Kas Oszczędnościowo-Pożyczkowych	68.647,00
5) Na popieranie rolnictwa — wydano	15.083,00
6) Na zaopatrzenie Straży Ogniowych	26.565,00
7) Na rozwój Organizacji Młodzieży Strzelec i Zw. Młodzieży Wiejskich	20.200,00
8) Na Ligę Obrony Powietrznej Państwa	1.145,00
9) Na budowę szkół	476.275,00

Ogółem, poza utrzymaniem szkół, wydatkami na administrację gminną i na opiekę społeczną, — gminy w okresie 1924—1930 wydały na powyżej wyszczególnione pozycje, mające bezsprzecznie duże znaczenie kulturalne i gospodarcze, sumę zł. 1.217,915, —.

Program gospodarczy opracowany w 1928 roku
przez Starostę powiatowego B. Miedzybłockiego.

Zasadniczym warunkiem powodzenia w życiu gospodarczym jednostek i narodów jest planowe i wytrwałe doskonalenie pracy. Aby pracę swą doskonalić należy dążyć do posiadania pewnej koniecznej sumy umiejętności, które każdy na swym warsztacie pracy czy to w handlu, czy w rzemiośle, czy w przemyśle, czy w rolnictwie stosować winien. Aby nabyć umiejętności doskonalej pracy na warsztacie rolnym, trzeba uczyć się w szkołach, czytać książki i gazety fachowe, wreszcie należy zrzekać się do wspólnego nauczania, do wspólnego zakupu, sprzedaży i przerobu produktów rolnych i hodowlanych, należy dbać o należyte zorganizowanie na wsi kredytu dla rolników w Kasach Gminnych, w Kasach Stefczyka i w Kasie Powiatowej.

Całość wysiłków skierowanych do podniesienia kultury rolnej stanowi plan gospodarczy, w którym wszystkie działy pracy na roli winny być odpowiednio uwzględnione.

Na terenie powiatu Radzyńskiego Starosta, Wydział Powiatowy, Sejmik, Kółka Rolnicze, Koła Młodzieży Wiejskiej, Komisja Rolna Sejmiku, Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa „Siejba”, Stowarzyszenia Spożywcze, Mleczarnie, Kasy Stefczyka i Kasy Gminne porozumieli się i wypracowali plan pracy gospodarczej, którego zastosowanie winno znacznie podnieść dochód rolnika.

Plan ten podajemy rolnikom do wiadomości i wierzymy, że wszyscy rolnicy na terenie powiatu we własnym interesie będą się starali dostosować do rad i wskazówek, z jakimi w wykonywaniu tego planu będą się do nich zwracać organizacje rolnicze, Komisja Rolna Sejmiku, Starosta i Wydział Powiatowy.

Potrzeby i program rozwoju Spółdzielni przetwórczych i handlowych na terenie powiatu Radzyńskiego.

Organizacyjne siły spółdzielcze powiatu w dziedzinie przetwórstwa i handlu mają za zadanie ująć w znacznej mierze w swoje ręce handel zbożowy, jajczarski, zaopatrzenie powiatu w nawozy sztuczne, nasiona siewne i narzędzia rolnicze i w należytej skali, odpowiadającej potrzebom powiatu, zorganizować przetwórstwo mleczarskie.

Dotychczas na terenie powiatu czynne są:

1. Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa „Siejba”,
2. Stowarzyszenie Spożywcze w Radzynie z filjami w Suchowoli i Wohyniu,
3. Stowarzyszenie Spożywcze w Komarówce.
4. Stowarzyszenie Spożywcze w Międzyrzeczu z filjami w Kąkolewnicy i Drelowie,
5. Stowarzyszenie Spożywcze w Milanowie.

Pierwsze cztery Stowarzyszenia powołane są do odegrania poważniejszej roli, przyczem zaznaczyć należy, że Stowarzyszenie Spożywcze w Międzyrzeczu i Komarówce na swoim terenie działania zajmują się na większą skalę skupem zboża i jaj oraz sprowadzaniem nawozów sztucznych i w małej skali sprowadzaniem nasion siewnych i narzędzi rolniczych.

Ilość członków Zrzeszonych przez pierwsze cztery Stowarzyszenia wynosi 3,200 członków.

Ilość kapitału udziałowego	.	.	.	Zł.	61.000
Ilość kapitału zasobowego	.	.	.	„	133.000
Ogółem kapitał własny	.	.	.	Zł.	194.000

Zakupiono zboża w roku 1928 — 7.115 m.³

Zakupiono jaj w roku 1928 szt. 563.900 za sumę 77.425 Zł.

Sprowadzono nawozów sztucznych 33 wagony (15 ton).

Nasion siewnych sprowadzono 100 m.³ (owsa).

Narzędzi rolniczych sprowadzono za sumę Zł. 62.320.

Powyższe zestawienie stwierdza, że instytucje handlowe powiatu naszego objęły zaledwie nieznaczny odcinek potrzeb powiatu zarówno w dziale zakupu jakoteż sprzedaży i że wzmożenie skali ich pracy staje się pilną i nieodzowną potrzebą z punktu widzenia interesów producentów rolnych i ze względu na potrzeby rozwojowe instytucyj.

W myśl powyższych wywodów w programie prac na rok 1929 w dziale handlu produktami rolnymi i w dziale zakupu postanawiamy wesprzeć i ożywić rozwój przez zwiększenie ilości członków i sumy kapitału zakładowego, przez finansowanie Spółdzielni Rolniczo-Handlowej sumą Zł. 22.000 jako kapitał obrotowy, przez powiatową Kasę Komunalną, oraz finansowanie przez Powiatową Kasę kapitałem obrotowym skupu zboża przez Spółdzielnie Spożywczą w Komarówce w sumie Zł. 10.000.

W dziale skupu zboża zamierzamy osiągnąć w roku 1929 przez odpowiednią organizację techniki skupu i finansową rezultat 4-ro-krotnie większy niż w roku 1928, czyli około 30.000 m.³.

W dziale skupu jaj zamierzamy osiągnąć w roku 1929 rezultat conajmniej trzykrotnie wyższy czyli około 1.700.000 szt., tembardziej zważywszy, iż dotychczasowa produkcja jaj w powiecie wynosi przeszło 9.000.000 szt.

W działach sprowadzania nawozów sztucznych i nasion siewnych pozycje 1928 r. podwajamy, preliminarzując nawozów sztucznych 60 wagonów i na nasiona siewne Zł. 15.000.

W dziale zakupu maszyn rolniczych zamierzamy osiągnąć rezultaty dwu-krotnie większe niż w roku 1928 co się wyraża sumą 125.000 Zł. którą projektujemy w przewidywaniu potrzeb kredytowych na zakup narzędzi rolniczych.

Mleczarnie na terenie powiatu winny wzmóc dochodowość z hodowli i podnieść kulturę hodowli oraz kulturę rolną.

Dotychczas na terenie powiatu faktycznie istnieją cztery mleczarnie a mianowicie:

- 1) w Brzostówcu
- 2) w Starej Wsi
- 3) w Komarówce
- 4) w Berezie

W Mleczarniach powyższych w roku 1928:
przerobiono mleka około 500.000 litrów
wypłacono za mleko Zł. 94.288.—
osiągnięto ze sprzedaży masła Zł. 113.124.

Zważywszy, że powiat posiadając 22.422 krowy o wydajności 22.500.000 litrów po odliczeniu 13.000.000 litrów na spożycie w stanie surowym może rozporządzać conajmniej 9.000.000 litrami na przerobienie, — musimy przyznać, że w tym dziale gospodarstwa stoimy pod względem rozwoju niezmiernie nisko i że również zachodzi nieodzowna i pilna potrzeba pobudzenia rozwoju w interesie kultury hodowlanej i rolnej w tym dziale spółdzielczości przetwórczej.

Program jaki sobie powiat w tym dziale stawia na 1929 rok jest następujący:

1. Zorganizowanie 6-ciu mleczarni w miejscowościach a mianowicie:

1. w Drelowie,
2. w Kąkolewnicy,
3. w Wohyniu,
4. w Milanowie,
5. w Siemieniu,
6. w Kol. Białą.

2. Złączenie nowopowstającej mleczarni w Kol. Białą z już istniejącą w Brzostówcu celem nadania przez to połączenie racjonalnego rozwoju mleczarni w Kol. Białą.

3. Nadanie już istniejącym i mającym powstać mleczarniom pod względem organizacji, ilości krów i kierownictwa najbardziej racjonalnego kierunku.

W potrzebach kredytowych powiatu, na organizację nowych mleczarni, przewidujemy kredyt w sumie Zł. 25.000 i na kapitał obrotowy nowo zał. mleczarni sumę Zł. 6.000.

Delegaci instytucji Spółdzielczo-Handlowych powiatu Radzyńskiego, na Zejeździe w Radzynie w dniu 28 stycznia 1929 roku, uchwalili:

1. Przedstawiciele Spółdzielni Rolniczych i Spożywczych, zebrani dnia 28 stycznia 1929 r., wyrażają przekonanie, że dotychczasowe punkty skupu ziemiopłodów i dostarczania rolnikom artykułów takich, jak nawozy sztuczne, nasiona, maszyny i pasze treściwe, t. j. w Radzynie, Międzyrzeczu i Komarówce, są wystarczające dla powiatu i że, dla wzmożenia akcji handlowej artykułami rolniczymi przez te organizacje, należałoby umożliwić im zdobycie dostatecznego funduszu obrotowego i zdobycie odpowiednich magazynów o ile możliwości przy stacji.

Ponadto Zebranie uważa, iż wspomniane Spółdzielnie powinny w punktach bardziej odległych od swej siedziby uruchamiać swoje agentury, celem skupu od miejscowych rolników ziemiopłodów, lub dostarczania nawozów, pasz treściwych, nasion i t. d.

2. Należy utworzyć dalszych pięć, a właściwie sześć mleczarni w miejscowościach:

1. w Drelowie,
2. w Kąkolewnicy,
3. w Hohyniu,
4. w Milanowie,
5. w Siemieniu,

6. w Kol. Biała z tem, że mleczarnia w Brzostówcu zostanie połączona z mleczarnią w Kol. Biała, co w rezultacie da ogólną liczbę 9 mleczarni na terenie powiatu.

3. Odnośnie do skupu jaj, Zebranie zaleca propagowanie handlu jajami, uznaje za konieczne wzmożenie skali skupu i zorganizowanie placówek skupu przy Spółdzielniach Spożywczych.

Na wniosek p. Żarskiego Adama zebrani zalecili, aby 500/0 zysków z handlu jajami, odnośnie Spółdzielnie przeznaczaly na podniesienie racjonalnej hodowli drobiu, przez zakup gniazd, celem poprawienia rasy.

4. Zebrani postanowili zarazem wszcząć akcję w kierunku zawiązania na terenie powiatu Oddziału Wojewódzkiej Spółdzielni zbytu trzody chlewnej.

Reasumując powyższe stwierdzamy, iż dla nadania programowego kierunku rozwojowi spółdzielczych instytucji przetwórczych i rolniczo-

handlowych na terenie powiatu radzyńskiego, niezbędne jest, już w roku 1929, zasilenie częściowo ludności, częściowo zaś samych instytucyj następującymi kredytami i kapitałami obrotowymi:

1.	Na nawozy sztuczne . . .	Zł. 150.000
2.	„ nasiona siewne . . .	„ 15.000
3.	„ inwentarz żywy . . .	„ 30.000
4.	„ narzędzia rolnicze . . .	„ 125.000
5.	„ uruchomienie 5 mleczarni . .	„ 25.000
6.	„ kapitał obrot. mleczarni . .	„ 6.000
7.	„ „ „ Spółdz. Roln. Handl. .	„ 22.000
8.	„ „ „ Stow. Spożywcze	
	w Komarówce, przy zakupie zboża .	„ 10.000
Razem Złotych		383.000

Potrzeby i plan rozwoju kredytu rolniczego na terenie powiatu radzyńskiego.

Jedno z najbardziej ważnych, na terenie powiatu, zagadnień, to sprawa należytego zorganizowania instytucji spółdzielczego kredytu, który winien osiągnąć siłę finansową, dostateczną do zaspokojenia potrzeb rolników w ilości 14.797 gospodarstw.

W tym dziale obecny stan na 1 stycznia 1929 roku jest następujący:
Posiadamy 12 Kas Gminnych Pożyczkowo-Oszczędnościowych, Powiatową Komunalną Kasę Oszczędności, Bank Spółdzielczy i 6 Kas Stefczyka.

Kapitał zakładowy Gminnych Kas P. O.

na 1. I. b. r. wynosił wpłaconych . Zł. 38.847 gr. 31

Kapitał zakładowy Pow. Kom. Kasy . „ 35.291 „ 20

Razem Zł. 74.138 gr. 51

Kapitał udziałowy w 6-ciu Kasach Stefczyka

i Banku Spółdzielczym na 1 stycznia r. b.

wynosi Zł. 64.644,00

zasobowy „ 30.640,00

Razem Zł. 95.284,00

Oszczędności na 1 stycznia b. r. w Kasach

Gminnych Zł. 44.387.69

Oszczędności na 1 stycznia b. r. w Kasach

Stefczyka i Banku Spółdzielczym . . „ 52.839.97

Oszczędności w Pow. Komunalnej Kasie „ 13.456.00

Razem . Zł. 110.683.66

Czyli ogółem kapitał własny 1)	Zł.	74.138	gr.	51
2)	Zł.	95.284	"	—
3)	Zł.	110.683	"	66

Razem . Zł. 280.106 gr. 17

Stan zadłużenia wszystkich powyżej wymienionych instytucyj kredytowych na 1 stycznia wynosił sumę Zł. 360.183.

P L A N R O Z W O J U:

1. Coroczne zwiększanie, w ciągu 5 lat, kapitału zakładowego Powiatowej i Gminnych Kas o sumę przynajmniej 30.000 Zł. przez lat 5 łącznie z 0/0 da sumę Zł. 200.000

Procenty dotychczasowej sumy kapitału zakładowego Gminnych Kas. Zł. 24.000

Razem . Zł. 224.000

2. Coroczne, w ciągu lat 5, zwiększanie wkładek oszczędnościowych przeciętnie o 50 gr. miesięcznie na gospodarstwo, przy 14.000 gospodarstw, co uczyni sumę Zł. 420.000 czyli po 5-ciu latach winno nastąpić zwiększenie kapitału zakładowego i oszczędności o sumę . . . Zł. 224.000

Zł. 420.000

Razem . Zł. 644.000

łącznie z dotychczasowym zaś stanem tych sum wynoszących Zł. 280.000

uczyniłoby Zł. 924.000

Przy powyższych obliczeniach wzrostu własnego kapitału na terenie powiatu wzięte były pod uwagę kapitał zakładowy i oszczędności tylko w Gminnych i Powiatowej Kasie, nie wzięte zaś zostało celowo w tymże okresie czasu zwiększenie kapitału udziałowego, zasobowego i oszczędnościowego w Kasach Stefczyka i Banku Spółdzielczym, aby nadać obliczeniom wzrostu większe prawdopodobieństwo.

Wstępując na tę drogę Rady Gminne w uchwałach budżetowych na rok bieżący zwiększyły kapitał zakładowy w 12 Kasach o sumę złotych: 13.539.

Kapitał zakładowy Powiatowej Kasy Komunalnej będzie zwiększony o Zł. 25.000, czyli razem rok bieżący przyniesie zwiększenie kapitału zakładowego o 38.539 Zł., t. j. z nadwyżką 8.539 złotych od sumy w programie wymienionej.

Wstępując na tę drogę, ludność powiatu zwiększyła swe wkłady w Kasach Gminnych i Kasie Powiatowej z 23.000 Zł. na 1-go października do sumy 57.000 zł. na 1-go stycznia, czyli o 34.000 Zł. w ciągu 3-ch miesięcy. Liczba książeczek w tym samym czasie wzrosła z 900 do 1800.

ŚRODKI ZASTOSOWANE PRZEZ POWIAT DO POBUDZENIA LUDNOŚCI DO OSZCZĘDZANIA:

1. Nikt z gospodarzy nie otrzyma pożyczki o ile nie wykaże się posiadaniem książeczki oszczędnościowej i systematycznymi miesięcznymi na nią wkładami, — suma wkładów dowolna.
2. Na terenie wsi powołani zostali do świecenia przykładem i propagandy w tym kierunku, Nauczycielstwo, Wójci, Sekretarze Gmin, Sołtysi oraz Członkowie Organizacji jak: Kółek Rolniczych, Związków Młodzieży, Straży Ogniowych, Strzelca i t. d.
3. Wszystkie organizacje powezmą obowiązujące ich członków uchwały zaopatrzenia się w książeczki oszczędnościowe i zobowiązani zostaną do systematycznego zwiększania tych oszczędności.
4. Kursy oszczędnościowe odbędą się dla sołtysów oraz członków wszystkich organizacji.
5. Wśród członków organizacji zaprojektowany zostanie konkurs osiągnięcia najwyższej oszczędności, przez organizację, z nagrodą dla organizacji, która osiągnie najwyższą oszczędność. Taki sam konkurs z nagrodą zostanie wyznaczony dla gospodarzy w każdej gminie, przyczem oszczędności, tych którzy osiągną najwyższe sumy, zostaną powiększone o uzyskaną nagrodę.
6. Prowadzona jest propaganda na wszystkich zebraniach gminnych na których jest obecny Starosta lub Inspektor Samorządowy.
7. Technika zbierania oszczędności odbywa się, przez zbieranie miesięczne przez sołtysa, lub członka Zarządu Kasy.

POTRZEBY KREDYTOWE DROBNYCH-ROLNIKÓW NA ROK 1929
OBLICZAMY W SPOSÓB NASTĘPUJĄCY:

1.	Na kupno gruntu	Zł. 100.000
2.	„ nawozy sztuczne (60 wagon.) à 2500 Zł. „	150.000
3.	„ nasiona siewne	15.000
4.	„ sady handlowe 3000 drzew à Zł. 4 „	12.000
5.	„ przebudowę z powodu komasacji 300 gospodarstw à Zł. 1500	450.000
6.	„ ogniotrwałe budownictwo 100 budynków à Zł. 800	80.000
7.	„ zarodowe buhaje 12 à Zł. 1400	16.800
8.	„ zarodowe knury 14 à Zł. 500	7.000
9.	„ 9 gminnych tryerów à Zł. 1500	13.500
10.	„ kapitał obrotowy 6-ciu nowozałożonych gminnych kas oszczędnościowo-pożyczkowych à Zł. 20 000 na Kasę „	120.000
11.	„ założenie 5-ciu mleczarni à Zł. 5000	25.000
	Razem	Zł. 989.300

Źródło powyższych kredytów — Bank Rolny.

12.	Powiatowej Kasie na otwarcie filji w Międzyrzeczu celem uruchomienia kredytu dla drobnego przemysłu i rzemiosła	Zł. 100.000
-----	---	-------------

Źródło powyższego kredytu Bank Gospodarstwa Krajowego.

13.	Na spłaty rodzinne 1000 gospodarstw à Zł. 1000	Zł. 1.000.000
14.	„ inw. żywy 100 gospodarstw à Zł. 300 „	30.000
15.	„ inwent. martwy 416 gospod. à Zł. 300 „	125.000
16.	„ kapitał obrotowy mleczarni	6.000
17.	„ kapitał obrotowy spółdzielni Rolniczo-Handlowej	22.000
18.	„ kapitał obrotowy spółdzielniom spożywczym na zakup zboża	10.000
	Razem	Zł. 1.193.000

Źródło kredytu kasy własne, przy warunku otrzymania przez Powiatową Kasę kredytu redyskontowego.

19. Udział Państwa, przewidywany przy regulacji rzeki Białki, wynosi 800.000 Zł. z tego na rok 1929 Zł. 200.000

Źródło Ministerstwo Robót Publicznych.

Potrzeby wymienione w punktach 1 do 11 włącznie wynoszące sumę Zł. 989.300 spodziewamy się, że będą uwzględnione przez Bank Rolny za pośrednictwem Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności, potrzeba wymieniona w punkcie 12-tym, wynosząca Zł. 100.000, przez Bank Gospodarstwa Krajowego.

Potrzeby wymienione w punktach 13 do 18 włącznie, wynoszące łącznie sumę Zł. 1.193.000 mogłyby być zaspokojone przez kasy własne, przy warunku posiadania w kapitale zakładowym i oszczędnościowym około Zł. 500.000 i przy posiadaniu przez Kasę Powiatową kredytu redyskontowego; ponieważ własne kapitały powiatu w roku bieżącym do sumy Zł. 500.000 nie dojdą, przeto i na część tych potrzeb pragnęlibyśmy wykorzystać możliwość, bądź zdobycia kredytu, bądź otrzymania kredytu redyskontowego do wysokości potrzebnej powiatowi sumy, gdyż zmniejszenie możliwości zaspokojenia tych potrzeb przez Kasy nasze zmusi potrzebujących do sięgania po kredyt drogi, lichwiarski, rujnujący gospodarzy.

Potrzeby rozwojowe naszych Kas, poza środkami wymienionymi w pięcioletnim programie prac, na rok 1929 przedstawiają się następująco:

1. udzielenie Powiatowej Kasie kredytu redyskontowego,
2. udzielenie Powiatowej Kasie na kapitał obrotowy w celu umożliwienia otwarcia Filji w Międzyrzeczu Zł. 100.000 w postaci kapitału na pożyczki dla drobnego przemysłu i rzemiosła,
3. udzielenie na kapitał obrotowy 6-ciu nowopowstałym Kasom Gminnym sumy Zł. 120.000.

UCHWAŁY POWZIĘTE NA ZJEŹDZIE DELEGATÓW SPÓŁDZIELCZYCH
INSTYTUCJI KREDYTOWYCH POW. RADZYŃSKIEGO W DNIU 29 B. R.
SĄ NASTĘPUJĄCE:

1. Przedstawiciele Spółdzielni kredytowych i Kas Gminnych powiatu Radzyńskiego, zebrani na konferencji dnia 29 stycznia 1929 roku, stwierdzają, iż podstawą dobrobytu narodu i pierwszym warunkiem zapewnienia

normalnych stosunków kredytowych w Państwie, jest oszczędność. Dlatego też zebrani apelują do członków wszystkich organizacji jak: Kółek Rolniczych, Związków Młodzieży, Straży Ogniwych, Związków Strzeleckich, do członków organizacji Sókół, do członków Rad Gminnych i wszystkich prawych obywateli, aby przedewszystkiem sami składali systematycznie każdego miesiąca do Kas Oszczędności i wpływali, każdy w swoim zakresie stosunków, na sąsiadów, aby za ich przykładem poszli.

2. Zebrani zwracają się z apelem do ziemiaństwa aby nie omijało Kasy Komunalnej Powiatowej względnie Kas Gminnych i Stefczyka, w swoich operacjach finansowych, kredytowych i oszczędnościowych.

3. Zebranie potwierdza zasadę obowiązującą zarządy wszystkich Kas do udzielania pożyczek tylko tym, którzy się wykazą systematycznymi miesięcznymi wkładami.

W końcu uważamy za swój obowiązek podkreślić wielką wychowawczą rolę gmin w dziele wprowadzania postępu rolnego na terenie powiatu, a mianowicie na rachunek pozycji 8 i 9 t. j. na 14 knurów — 7000 Zł. i 9 tryerów — 13.500 Zł., czyli na rachunek wydatku na te cele, wynoszącego Zł. 20,500, Rady gminne w budżetach na rok bieżący wstawiły sumę Zł. 6.216, to znaczy, że prosimy Bank Rolny na ten cel o Zł. 14.284 na trzy lata z tem, że każda z 14-tu gmin w celach spłaty będzie wstawiała do budżetów 1930, 1931 i 1932 roku sumę około 400 Zł.

Pótrzeby i program rozwoju rolnictwa na terenie powiatu Radzyńskiego.

Obszar powiatu Radzyńskiego wynosi 156.340 ha, ludności około 100.000, w tem ludności miejskiej około 25.000, ludności rolniczej około 75.000.

Powiat płaci podatków skarbowych	1.370.987 zł.
„ „ „ samorządowych	1.099.973 „
„ „ „ i świadczeń socjal.	557.261 „

Ogółem 3.028.221 zł.

Gospodarstw, o obszarze do 50 ha, jest na terenie powiatu 14.797,— gospodarstw ponad 50 ha — 67.

Główne źródła dochodu na terenie powiatu w dziedzinie produkcji rolnej stanowią:

1)	ziemniaki — wartość	10489410 zł.
2)	żyto „	9215283 „
3)	owies „	4516288 „
4)	pszenica „	3419595 „
5)	siano „	3322528 „
6)	jęczmień „	1298970 „
7)	koniczyna „	849852 „ i t. d.

Ogółem dotychczasowa wartość produkcji rolnej rocznie wynosi od 33.500.000 zł. do 35.000.000 zł.

W dziale inwentarza żywego powiat posiada 22.458 krów.

Wartość mleka obecnie, licząc wydajność po 1.000 litrów rocznie od krowy, wynosiłaby około 7.000.000 zł.

Trzody chlewnej powiat posiada 29.224 sztuki o ogólnej wartości około 4.200.000 zł.

Owiec 7.844 sztuki o wartości 230.000 złotych.

Kur około 120.000 sztuk o wartości jaj około 1.000.000 zł.

Uli 2.800 o wartości rocznej produkcji miodu około 40.000 złotych, czyli że ogólny dochód brutto powiatu w produkcji roślinnej i zwierzęcej wynosi od 47.870.000 złotych do 50.000.000 złotych co daje około 3.500 złotych na gospodarstwo dochodu brutto.

Nie zmieniając zasadniczo warunków gleby i form warsztatu rolnego, zastosowując tylko w dziale produkcji roślinnej racjonalną uprawę, nawożenie i odpowiedni gatunek nasienia, — w hodowli zaś racjonalne karmienie i polepszenie rasy, moglibyśmy otrzymać:

1) W dziale produkcji roślinnej, podnosząc zbiór z dotychczasowych 8 metr. z ha na 12 metr. z ha, zamiast . 35.000.000 zł. — 52.000.000 zł.

2) Podnosząc produkcję mleka z 1.000 na 2.000 litr. zamiast
7.000.000 zł. — 14.000.000 zł.

3) Poprawiając rasę trzody chlewnej podnieśliśmy dotychczasową przeciętną cenę sztuki ze 150 zł. na 200 zł. i otrzymalibyśmy zamiast
4.200.000 zł. — 5.600.000 zł.

4) Owce pozostawiamy w tej samej wartości 230.000 zł. — 230.000 zł.

5) Zwiększając ilościowo hodowlę kur obecnie z 8 kur na gospodarstwo do 40 kur, ujednastajniając ich rasę i stosując racjonalne karmienie otrzymalibyśmy wydatne zwiększenie obecnej przeciętnej niesności po 60 jaj rocznie do 150 jaj rocznej niesności i wtedy otrzymalibyśmy zamiast
1.000.000 zł. — 13.800.000 zł.

6) Zwiększając ilość pni, według rachunku 1 pień na 10 ha, oraz zwiększając produkcję ula przez racjonalną opiekę z 6 klg. z ula na 10 klg. otrzymalibyśmy z tego źródła zamiast . . 40.000 zł. — 390.000 zł.

Ogółem wymienione źródła podniosłyby nasz dochód brutto z dotychczasowych 50.000.000 zł. do 86.020.000 zł. co dałoby dochodu brutto na jedno gospodarstwo około 6.150 zł.

Organizacje samorządowe i rolnicze powiatu, zdając sobie sprawę ze sposobów naprawy gospodarki w dziale produkcji roślinnej i w dziale

hodowli, przy dotychczasowym stanie gleby i dotychczasowej formie warsztatu rolnego, pragną naprawę tę stopniowo i systematycznie osiągać:

1) przez propagandę i instruktorjat Kółek Rolniczych na co środki pieniężne preliniuje Sejmik i Gminy.

2) przez zwiększenie stosowania nawozów sztucznych. Kredyt w tym dziale przewidujemy na rok 1929 do wysokości 150.000 zł. Źródło kredytu Bank Rolny.

3) przez wprowadzenie na teren powiatu uszlachetnionych nasion zbożowych; kredyt w tym dziale przewidujemy na rok bieżący w wysokości 15.000 zł. Źródło kredytu — Bank Rolny.

4) przez polepszenie rasy bydła i świń za pomocą utworzenia gminnych i sejmikowych stacyj kopulacyjnych. Kredyt na ten cel przewidujemy na rok bieżący w wysokości 23.800 zł. Źródło kredytu Bank Rolny.

5) przez udzielenie kredytu na zaopatrzenie powiatu w lepsze narzędzia rolnicze. Kredyt na ten cel przewidujemy w roku bież. w wysokości 138.500 zł. z czego 13.500 zł. na tryery źródło Bank Rolny, i 125.000 złotych, źródło siła kredytowa kas własnych.

6) przez ilościowe zwiększenie kur i zaprowadzenie jednolitej ich rasy. Sfinansowanie nastąpi przez gminy, organizacje rolnicze i organizacje handlu spółdzielczego.

7) przez podniesienie jakościowe i ilościowe stanu sadownictwa, warzywnictwa i pszczelarstwa. Kredyt na sady handlowe przewidujemy w roku bieżącym w wysokości 12.000 zł. Źródło Bank Rolny. Postęp w warzywnictwie i pszczelarstwie osiągnięty zostanie siłami organizacji rolniczych i osób zainteresowanych.

8) przez poparcie odpowiednim kredytem racjonalnej organizacji mleczarni i powiększenie ich ilości. Kredyt na organizację mleczarni i kapitał obrotowy na rok bież. przewidujemy w wysokości 31.000 zł. z czego 25.000 zł. źródło Bank Rolny i 6.000 zł. źródło Powiatowa Kasa Komunalna.

9) przez poparcie konkursów rolniczych w dziale produkcji i hodowli w Związkach Młodzieży Wiejskiej. Sfinansowanie nastąpi częściowo przez gminy, częściowo przez Instytut Puławski i Stację w Sobieszynie (nawozy sztuczne i nasiona) częściowo przez zainteresowanych uczestników i organizacje rolnicze.

10) przez utworzenie stanowiska sejmikowego lekarza weter. dla szczepień ochronnych i ambulatoryjnego leczenia inwentarza żywego. Sfinansuje Sejmik Powiatowy.

11) przez półka doświadczalne nawozowe i uprawowe. Sfinansują organizacje rolnicze, zainteresowani uczestnicy i Instytut Puławski w dziale nasion siewnych i nawozów sztucznych.

12) przez podniesienie dotychczasowego stanu spółdzielczości w dziale zakupu i sprzedaży produktów rolnych, narzędzi i maszyn rolniczych. Kredyt dla spółdzielni, na kapitał obrotowy na rok bieżący dla osiągnięcia tego celu, przewidujemy w wysokości 32.000 złotych. Źródło siły kredytowej własnych kas.

Wszystko to są środki, których dodatnie działanie nie będzie mogło być całkowicie wyzyskane, ze względu na dużą jeszcze ilość wsi, nieposiadających racjonalnej formy gospodarstw, czyli nie skomasowanych, oraz ze względu na specjalne warunki naszej gleby, która w dużym procencie swego obszaru posiada nadmiar wilgoci.

Powiat zdaje sobie sprawę z tych dwóch zasadniczych przeszkód w rozwoju kultury rolnej rozumiejąc jednak, że usunięcie tych przeszkód nie leży w sferze możliwości finansowych samego powiatu, — korzysta z możliwości specjalnego wyróżnienia tych potrzeb scharakteryzowania ich skali, i swoich w tych sprawach życzeń, licząc na przychylne ich potraktowanie przez Pana Wojewodę i miarodajne państwowe władze, rozporządzające odpowiednimi na ten cel środkami prawnymi, technicznymi i kredytowymi.

Stan obecny i stan potrzeb powiatu w dziale komasacji jest następujący:

- 1) za czasów rosyjskich skomasowano — 12 wsi — 9.000 ha.
- 2) od roku 1919 do 1929 ukończono
całkowicie komasację — 19 „ — 15.000 ha.
- 3) ukończono na gruncie komasację, lecz
brak jeszcze prawomocnej decyzji — 10 „ — 11.500 ha.
- 4) prowadzi się pracę na gruncie w — 12 „ — 11.500 ha.
- 5) Sprawy przygotowane do wszczęcia
prac na gruncie, lecz obszar nie
ustalony jeszcze przez Okręg. Urząd
Ziemski — 5 „ — 4.500 ha.

- 6) Przygotowane do wszczęcia prac
i ustalony obszar — 5 „ — 3.800 ha.
- 7) W trakcie dochodzenia przez Pow.
Urząd Ziemski — 5 „ — 4.000 ha.
- 8) Zgłoszonych — 30 „ —
i 2 miasta 18.000 ha.
- 9) Nie zgłosiło się do komasacji około — 60 wsi — 23.000 ha.

Wśród wsi nieskomasowanych 10 wsi na terenie gminy Żerocin mają nieuregulowane serwituty ciążące na dobrach Międzyrzeckich.

W tym dziale potrzeb powiat prosi:

- 1) O jaknajszybsze uregulowanie serwitutów, ciążących na dobrach Międzyrzeckich.
- 2) O układanie planu prac komasacyjnych z takim wyrachowaniem, aby corocznie minimalnie mogło być komasowanych 7 wsi, co pozwoliłoby oczekiwać że proces naprawy ustroju rolnego w tej dziedzinie mógłby być zakończony na terenie powiatu w ciągu 12 lat.
- 3) Powiat w związku z powyższym i w związku z oczekującą w bieżącym roku przebudową gospodarstw, spowodowaną kamasacją 12 wsi, prosi o kredyt na przebudowę łącznie z ogniotrwałym kryciem w sumie 450.000 złotych dla 300 gospodarstw licząc po 1500 zł. na gospodarstwo. Źródło Bank Rolny.

W dziale potrzeb meljoracji bierzemy tylko meljoracje podstawowe od których dokonania uzależnione są meljoracje szczegółowe. Pod względem gospodarki wodnej (dla celów rolniczych) powiat Radzyński może być podzielony na dwie części:

I. Południową, jako zlewnię rzeki Tyśmienicy (dopływ Wieprza) z jej dopływami Bystrzycą, Białką, Piwonją I-szą i Piwonją II-gą i II. Północną zlewnię rzeki Krzny (dopływ Buga) i jej dopływów: Krzny południowej i Piszczanki.

1) Rzeka Tyśmienica prawy dopływ Wieprza przepływa w obrębie powiatu Radzyńskiego na długości około 26 klm., w czym na 18 kilometrach, jako południowa granica powiatu. Bieg ma dosyć silnie pokręcony, spady około 0,20/00. Na terenie powiatu Radzyńskiego ma dolinę niezbyt szeroką i regulacja jej mogłaby być pomyślana tylko wspólnie z powiatem Lubartowskim, gdyż, mając lewy brzeg niższy, Tyśmienica zalewa tam znaczne

obszary i powiat Lubartowski stosownie do korzyści powinien by ponieść conajmniej 70⁰/₀ kosztów. Sprawę komplikuje jeszcze to, że regulację ujścia Tyśmienicy musiałaby poprzedzić regulacja Wieprza (bodaj częściowa). Na terenie powiatu Radzyńskiego zainteresowanych około 2000 ha.

2) Rzeka Bystrzyca — prawy północny dopływ Tyśmienicy na terenie powiatu Radzyńskiego na długości około 15 klm. przyjmuje w dziesiątym kilometrze od ujścia z prawej strony dopływ Małą Bystrycę, której tylko 4 klm. jest na terenie powiatu i to, jako granica z powiatem Łukowskim. Bieg Bystrzycy jest bardzo pokręcony, spady duże bo od 0,8 do 1⁰/₀₀. Warunki dla regulacji bardzo dobre. Bezpośrednio zainteresowanych około 1600 ha.

3) Rzeka Białka północny prawy dopływ Tyśmienicy w całej swojej długości wynoszącej około 15 klm. leży na terenie powiatu Radzyńskiego i jest głównym recypientem dla doliny o ogólnej długości około 36 klm. (aż pod Żeliznę). Bieg ma Białka bardzo kręty brzegi dosyć wysokie, spady około 0,5 do 8⁰/₀₀. Warunki dla regulacji bardzo dobre. Bezpośrednio zainteresowanych około 12000 ha.

4) Piwonja — I-sza. Prawy północny dopływ Tyśmienicy na całej swej długości wynoszący około 21 klm. leży na terenie powiatu. Bieg ma miejscami bardzo pokręcony, brzegi wysokie, spady bardzo duże 1⁰/₀₀ — warunki do regulacji dobre, dolina wąska. Bezpośrednio zainteresowanych około 1800 ha.

5) Piwonja II-ga. — Prawy wschodni dopływ Tyśmienicy dolny i górny bieg razem około 7 klm., ma na terenie powiatu Radzyńskiego bieg średni, (7 klm.) na terenie powiatu Włodawskiego (Parczew), bieg pokręcony, spady dosyć duże — warunki regulacji dobre.

6) Krzna — lewy dopływ Buga przepływa na terenie pow. Radzyńskiego w swoim średnim biegu na długości około 30 klm., wpadając o 40 klm. na wschód od granicy powiatu do Buga, górny zaś jej bieg na długości około 14 klm. leży na terenie powiatu Łukowskiego.

Krzna ma bieg dosyć kręty, spadki nieduże, bo około 0,2⁰/₀₀; w swojej szerokiej i płaskiej dolinie wyrządza ogromne szkody, powodując łącznie ze swoimi dopływami (Piszczańką i Południową Krzną) zabagnienie łąk i podmokanie pól uprawnych na obszarze blisko 20.000 ha.

7) Krzna Południowa — jak sama nazwa wskazuje południowy dopływ prawobrzeżny Krzny, przepływa na terenie powiatu Radzyńskiego na długości 24 klm., uchodząc do Krzny pod Międzyrzecem. Bieg ma kręty, spadki około 0,2‰. Dolina dosyć szeroka, zainteresowanych około 6000 ha.

8) Piszczanka — północny dopływ Krzny, cały na terenie powiatu Radzyńskiego o długości około 10 klm. Bieg stosunkowo prosty, spadki duże około 0,8‰. Dolina wąska u ujścia, rozszerza się w górnym biegu, tworząc dosyć obszerne łąki. Bezpośrednio zainteresowanych około 800 ha.

Ponieważ, jak dotychczasowe doświadczenie wykazało, stan obecnego zabagnienia, w porównaniu ze stanem zabagnienia przed wojną, (kiedy te mapy były sporządzane) wzrósł w poszczególnych wypadkach od 20—50%, przeto przyjęta w dalszym rozważaniu za podstawę cyfra 40.000 ha jest wzięta bardzo ostrożnie.

Jak z powyższego zestawienia widać, na blisko 40.000 ha niemożliwa jest racjonalna gospodarka, z powodu zawysokiego stanu wody gruntowej, a bezpośrednią przyczyną tego są nieuporządkowane koryta rzek, bo spadki na wszystkich rzekach są zupełnie wystarczające, a mogłyby być jeszcze poprawione, przez odpowiednie sprostowanie łożysk.

Jak dokonany objazd rzek wykazał, łożyska ich są przeważnie przeorośnięte chwastami, a jeżeli i zostały gdzie te chwasty powycinane, to dzisiaj ten zabieg jest już niewystarczający, gdyż przez szereg lat osiadające na zaroślach namuły spowodowały podniesienie dna, a temsamem spłylenie koryta, co pociąga za sobą podniesienie stanu wody gruntowej.

Pozatem łożyska rzek posiadają liczne silne skrety, utrudniające odpływ wód, brzegi są prawie pionowe, zaczęły narażone na obrywanie i dalsze zasypywanie koryta, zamałe zaś koryta tych rzek, niemieszczące nieraz nawet normalnych wód letnich, przy wodach większych wiosennych, powodują rozległe zalewy, tworzące miejscami bagna, nienadające się wcale do użytku.

Zestawmy teraz cyfrowo jakie straty ponosi powiat z powodu niemożności racjonalnej gospodarki na tych terenach, a równocześnie jaki koszt jest potrzebny do wykonania podstawowych melioracji tych terenów.

Przyjmując za podstawę wzrost wartości produkcji z jednego hektara, po przeprowadzeniu melioracji podstawowych na 100 złotych, rocznie. Cyfrę tę, oparto na bardzo ostrożnych i stanowczo zaniżonych kalkulacjach,

wprowadził w swoim referacie, na Zjeździe Hydrotechnicznym p. Inż. M. Prokopowicz — Dyrektor Departamentu Wodnego Min. Robót Publicznych, długoletni praktyk na polu podstawowej meljoracji.

Czyli, że z powodu niewykonania meljoracyj podstawowych powiat traci rocznie 100 zł. z 1 ha, a z 40.000 ha. 4.000.000 zł.

Koszta podstawowej meljoracji w zasadzie składają się z dwóch elementów:

- 1) z kosztów uregulowania odpływu głównego (rzeki) i
- 2) z kosztów wykonania podstawowej sieci rowów.

Koszta regulacji rzek przyjęto od 10 do 100 tysięcy za 1 klm., stosownie do wielkości zlewni; koszta zaś wykonania podstawowej sieci rowów, jak dotychczasowa praktyka wykazała, wynoszą około 150 złotych od 1 ha.

	Koszt meljoracyj	Ogólny koszt	Koszt przypadający na 1 ha.
Tyśmienica 26 klm. à 60 000 zł.	1.560.000	2.460.000	410
6000 ha à 150 zł.	900.000		
Udział pow. Radzyńskiego 33%		800.000	
Bystrzyca 19 klm. à 25.000 zł. .	475.000	715.000	447
1600 ha à 150 zł.	240.000		
Białka 15 klm. à 35000 zł. . . .	525.000	2.325.000	194
12000 ha à 150 zł.	1.800.000		
Piwonja I-sza 21 klm. à 20.000 .	420.000	690.000	383
1800 ha à 150 zł.	270.000		
Krzna 30 klm. à 100.000 zł. . . .	3.000.000	6.820.000	341
24 klm. à 30.000 zł.	720.000		
10 klm. à 10.000 zł.	100.000		
20.000 ha à 150 zł.	3.000.000		
Krzna południowa:			
24 klm. à 30.000 zł.	720.000	1.620.000	270
6000 ha à 150 zł.	900.000		
Piszczańska 10 klm. à 10.000 zł. .	100.000	220.000	275
800 ha à 150	120.000		

Razem . 13.190.000

której to sumy kwota powyżej obliczona, jako strata roczna 4.000.000 zł.,

stanowi nieco więcej niż $\frac{1}{3}$ część. Czyli, że włożone na podstawową meljorację pieniądze, w samej nadwyżce plonów, powinny w ciągu trzech, a najwyżej czterech lat być zwrócone. Tak by się przedstawiała sprawa, gdybyśmy zamierzali przeprowadzić regulację wszystkich, na terenie powiatu, znajdujących się rzek, uwzględniając jednak trudności połączone z regulacją Tyśmienicy (łącznie z regulacją Wieprza i jej stosunkowo mniejszą rentownością 410 zł. koszt z 1-go ha) jak również pozostawiając Dyrekcji Lubelskiej rozpocząć już przez nią sprawę (naruszenie w postaci opracowania projektu) regulacji Krzny, może powiat podjąć się przeprowadzenia regulacji reszty rzek, a wtedy ta sprawa przedstawia się jeszcze korzystniej, a mianowicie kosztem 5.570.000 zł. wykonać podstawowe meljoracje dla 22.200 ha.

O ile chodzi o porządek pracy, to jako najkorzystniejszy obiekt, jak pod względem rentowności, tak i pod względem obszaru zainteresowanego regulacją, przedstawia się Białka. Po Białce Krzna południowa, dalej Piszczanka, Piwonja i Bystrzyca.

W rozważaniach powyższych pominięta została Piwonja II-ga i Złota Krzywula (dopływ Krzny) gdyż są to obiekty, w których prawie wyłącznie są zainteresowane sąsiednie powiaty, i w razie wszczęcia akcji przez tamte Sejmiki może i powiat Radzyński przyłączyć się.

Chodziłoby teraz o rzecz najważniejszą, a mianowicie: o sfinansowanie tych, bądź co bądź, jak na siły powiatu, ogromnych robót. Otóż meljoracje podstawowe podlegają ustawie z dnia 26 października 1921 r. o popieraniu publicznych przedsiębiorstw meljoracyjnych. W myśl tej ustawy Skarb Państwa, na podstawie zatwierdzonego przez Min. Robót Publicznych projektu i kosztorysu, udziela 40% kosztorysu, jako bezzwrotną subwencję. Te 40% wystarczają na opłacenie fachowego kierownictwa i dozoru, fachowej robocizny i zakup materiałów, resztę zaś, na którą prawie wyłącznie składa się robocizna, (kopanie) mogliby zainteresowani dać w znacznej części w postaci szarwarku, silniejsze zaś gospodarcze jednostki (folwarki, Magistraty), gotówkowymi splatami rocznymi.

Jako wstęp do uporządkowania prac meljoracyjnych na terenie powiatu wskazanemby było ustawienie wzdłuż rzek tak zwanych reperów (żelaznych lub betonowych) t. j. stałych znaków wysokościowych, które i tak w trakcie pomiarów musiałyby być założone, a te repery równocześnie służyłyby za podstawę dla zdjęć poszczególnych spółek wodnych.

W sprawie sporządzania projektów szczegółowej meljoracji, dla spółek wodnych, wskazane jest w każdym poszczególnym wypadku uprzednie przeprowadzenie fachowej ekspertyzy, która wykaże, czy meljoracja w obecnym stanie rzeczy jest wogóle korzystną, a jeżeli tak to w jakich granicach, jak co do obszaru zainteresowanych, tak i rodzaju meljoracji.

W ten sposób uchroni się ludność przed wydawaniem pieniędzy na kosztowne projekty, które nieraz ma możność wykonania dopiero za kilka albo i kilkanaście nawet lat.

Ponieważ, jak to wynika z przedstawionego programu meljoracji podstawowych, najbardziej pilną, możliwą do wykonania i względnie taną jest regulacja rzeki Białki, przeto Sejmik sporządził plany i wysłał do zatwierdzenia.

Sejmik spodziewa się, iż plany te nie tylko winny przejść, w możliwie krótkim okresie, instancje i być zatwierdzonemi lecz liczy, że z przypadającej od Skarbu Państwa 40% subwencji wynoszącej 930.000 złotych od ogólnego kosztorysu, wynoszącego 2.325.000 zł., otrzyma część na rozpoczęcie robót w roku bieżącym.

Pozostaje jeszcze jedna sprawa o niezmiernie doniosłem gospodarczem znaczeniu w pierwszym rządzie dla całej południowej części powiatu Radzyńskiego, następnie zaś dla bardzo ruchliwej gospodarczo części powiatu Łukowskiego, — jest to sprawa przeprowadzenia od stacji Bedlno normalno torowej linii kolejowej do Radzyna i Kocka. Sprawę powyższą, jako sprawę o specjalnem znaczeniu, referujemy w osobnym memorjale, który złożony został p. Wojewodzie Lubelskiemu i Prezesowi Dyrekcji kolejowej Radomskiej.

Organizacje rolnicze powiatu Radzyńskiego na zebraniu, w dniu 30 stycznia 1929 r. powzięły następujące uchwały:

- 1) Ponieważ na terenie powiatu mamy skomasowanych
za czasów rosyjskich . . . 12 wsi o powierzchni 9.000 ha
- 2) Od roku 1919 do 1929

skomasowano	19	„	„	15.000	„
Ukończono na gruncie . . .	10	„	„	11.500	„
Prowadzi się prace w . . .	12	„	„	11.500	„

Czyli, że ogółem objęte są komasacją
w obecnym momencie 53 „ „ 47.000 „

zaś w toku przygotowania jest	15 wsi o powierzchni	13.000 ha
zgłosiły uchwały i oczekują		
postępowania scaleniowego .	30 wsi i 2 miasta	
	o powierzchni .	18.000 „
nie powzięło uchwał około .	60 wsi o powierzchni	23.000 „

czyli, że obszar nieskomasowanych wsi wynosi 54.000 ha
 przeto zebranie, doceniając wielkie znaczenie komasacji dla postępu kultury
 rolnej i usprawnienia warsztatów rolnych, uchwała prosić czynniki miaro-
 dajne o przyspieszenie tempa prac komasacyjnych, tak aby przestrzeń do
 skomasowania, wynosząca 54.000 ha, zmniejszała się rocznie przynajmniej
 o 5.000 ha, co dałoby możliwość ukończenia procesu komasacyjnego, na
 terenie naszego powiatu, w ciągu lat 11 – 12.

3) W sprawie meljoracyj Zebranie apeluje do Rządu, Samorządu Pow.
 i rolników o usuwanie tego zła w jaknajszybszym czasie. W tej dziedzinie
 Zebranie uchwała zwrócić się z prośbą do Rządu o partycypowanie
 w kosztach przy regulacji rzeki Białki, już w roku bieżącym.

4) W sprawie zaopatrzenia powiatu w odpowiednią ilość narzędzi
 rolniczych Zebranie zachęca rolników powiatu radzyńskiego do zakładania
 spółek maszynowych, celem zakupywania większych narzędzi polskiej pro-
 dukcji jak siewniki, tryery, żniwiarki do wspólnego użycia na kredyt. W tym
 dziale winna być użyta w 1929 r. suma 125.000 złotych.

5) Zebranie apeluje do Instytutu Puławskiego i Stacji Doświadczalnej
 w Sobieszynie o dostarczenie pewnej ilości nasion siewnych i nawozów
 sztucznych, celem założenia przez Kółka Rolnicze i Zw. Mł. Wiej. pól
 doświadczalnych.

6) Zebranie uważa, że w ciągu trzech lat na terenie powiatu winno
 być ustanowionych 17 stacji kop. buhai rasy czerw. polskiej. W dziale
 knurów Zebranie uważa za konieczne utworzenie w ciągu najbliższych
 lat 24 stacji kop. knurów.

7) W sprawie roztoczenia opieki weter. nad inwentarzem żywym
 Zebranie apeluje do Sejmiku Powiatowego o utworzenie sejmikowego
 lekarza weter., celem zorganizowania ambul. sejmikowego i przeprowa-
 dzenia szczepień ochronnych wśród trzody chlewnej. Należałoby uwzględnić
 obsadę Międzyrzeca.

8) Zebranie uważa za konieczne oparcie zakupu narzędzi roln. nawozów sztucznych i zbóż nasiennych oraz sprzedaży produktów rolnych na naszych spółdzielniach rolniczo-handlowych.

9) Zebranie postanawia poprzeć program uruchomienia na terenie powiatu nowych 6-ciu mleczarni. W sprawie jajczarstwa Zebranie zaleca po 1-e, dążenie do zwiększenia nieśności, ujednostajnienia rasy i oparcia handlu jajami na mleczarniach i Stow. Spożywczych.

10) Zebranie uchwała dążyć do wysadzenia na terenie powiatu 1929 r. 3000 drzew dla zwiększenia ilości sadów handlowych na terenie wsi skomasowanych. O kredyt na ten cel w ilości zł. 12000 należy zwrócić się do Banku Rolnego.

11) W dziale podniesienia pszczelarstwa Zebranie zaleca zwiększanie rocznie ilości pni przynajmniej do 1000, aby dojść z liczby obecnej, około 3000 pni, do 15.000 pni.

12) W dziale hodowli kur Zebranie uważa, że należy oprzeć tę hodowlę na zielononózkach i że gospodarstwa winny dążyć do posiadania przez każde gospodarstwo gniazda z 40 kur.

13) Zebrani uważają za ważne propagowanie racjonalnego zorganizowania na terenie powiatu warzywnictwa i sprawę tę przekazują Kołom Gospodyń Wiejskich.

14) W dziale oświaty rolniczej Zebranie uważa za konieczne popieranie istniejącej szkoły Roln. w Komarówce, oraz finansowanie i moralne popieranie konkursów rolniczych w Kołach Mł. Wiejskiej.

15) Zebranie w dziale systematycznego zwiększania kapitałów w Kasach Spółdzielczych postanawia rozwinąć na terenie powiatu jaknajusilniejszą propagandę za skromnemi, ale stałemi masowemi systematycznemi wkładami.

16) Zebranie uważa za wskazane zalecenie, tytułem próby, zapoczątkowania na terenie powiatu w roku 1929 jedwabnictwa.

17) Zebrani uchwalają poprzeć rozwój Spółdzielni zakupu trzody chlewnej, opierając ją na nowopowstającej Spółdzielni Wojewódzkiej w Lublinie.

18) Zebranie zaleca tworzenie, na terenie gmin, komisji rolnych współpracujących z miejscowemi Kółkami Rolniczemi.

19) Zebranie uznaje za celowe poparcie myśli założenia szkółki w celu produkcji drzewek do zadrzewiania dróg.

Reasumując wszystko powyższe stwierdzamy, że „dla ruszenia” z posad bryły powiatu Radzyńskiego w dziale kultury rolnej niezbędne nam są w roku 1929 kredyty:

1.	Dla przebudowy z powodu komasacji	. 450.000 zł.
2.	Na prace regulacyjne rzeki Białki	. . 200.000 „
3.	„ nawozy sztuczne	. 150.000 „
4.	„ nasiona siewne	. 15.000 „
5.	„ stacje kopulacyjne	. 23.800 „
6.	„ gminne tryery	. 13 500 „
7.	„ sady handlowe	. 12.000 „
8.	„ mleczarnie	. 25.000 „

W wyszczególnianiu poszczególnych pozycji kredytów powtarzamy się, powtarzamy się jednak z całą świadomością, chcąc tem wszechstronniej przedstawić ich znaczenie dla wszystkich dziedzin naszego życia gospodarczego jak rolnej, handlowej i kredytowej.

Potrzeby swoje na rok 1929 powiat przedstawił z możliwą oględnością, dostosowując je do minimalnego programu postępu, który rezultatami swemi i powiatowi i Państwu winien wkłady powyższe uczynić wkładami produkcji, a więc opłacającami się.

Nie przesądzając co w ramach możliwości rozporządzalnych przez Państwo kredytów będzie mogło być z wymienionych potrzeb urzeczywistnione, poczuwamy się do obowiązku jeszcze i na tem miejscu podnieść niezmierną wagę, jaką przykładamy do realizowania wszystkich celowych kredytów za pośrednictwem Powiatowej Kasy Komunalnej, do udzielenia tejże Kasie kredytu redyskontowego, oraz do udzielenia jej pięcioletniego kredytu w sumie 100.000 złotych na pożyczki dla drobnego przemysłu i rzemiosła, co jednocześnie umożliwiłoby Kasie Komunalnej ożywić gospodarczo ruchliwy odcinek powiatu Radzyńskiego przez Stworzenie filji w Międzyrzecu.

Charakterystyka, uchwalonych przez rady gminne, budżetów na rok 1929-30.

Budżety wszystkich gmin powiatu Radzyńskiego na okres 1929-30 można nazwać budżetami twórczymi.

Wspomniana twórczość ujawnia się w następujących pozycjach: 1) Budowa szkół; 2) Zwiększenie kapitału zakładowego gminnych Kas Pożyczkowo-Oszczędnościowych; 3) Na popieranie rolnictwa; 4) Na budowę bitych dróg powiatowych i gminnych.

W sumach pozycje te przedstawiają się następująco:

1) Na budowę szkół uchwalono w 14 gminach — zł. 67.714. Suma ta będzie jeszcze zwiększona o blisko Zł. 30.000 przez poprzednio zebrane sumy w 5-ciu gminach, które do Związku budowy przystąpiły dopiero w bieżącym roku, i przez udział świeżo zadeklarowany przez miasto Radzyń, oraz przez świadczenia ludności powiatu, o sumę około 30.000 złotych. Na potrzeby budowy szkół powiat nie korzystał dotąd z zapomogi Ministerstwa Oświaty i prosi o zapomogę w wysokości Zł. 70.000 na wykończenie szkoły w Milanowie, gdyż kapitał uzyskany zostanie użyty na budowę 7-mio klasowej szkoły w Krasewie.

2) Na popieranie rolnictwa 12 gmin — Zł. 6.219;

3) Na kapitał zakładowy gminnych Kas Pożyczkowo-Oszczędnościowych 9 gmin — Zł. 13.539;

4) Na budowę dróg 14 gmin — Zł. 139.100. Suma ta będzie zwiększona przez robociznę i furmanki i dojdzie do Zł. 150.000.

Oprócz tych zasadniczych pozycji gminy uchwały zasiłek dla uczestników wycieczki na Powszechną Wystawę Krajową 12 gmin w sumie ogólnej — Zł. 1.260. Plan uczestnictwa w wycieczce jest następujący: wezmą udział w wycieczce po 1 członku od każdej Rady Gminnej, od każdej spółdzielczej instytucji kredytowej, od każdej Kasy Gminnej, od każdego Koła Związku Młodzieży Wiejskiej, od każdej Straży Ogniowej, od każdego oddziału Strzelca, od każdego Koła Gospodyń Wiejskich, każdej Spółdzielni przetwórczej i handlowej. Ogółem około 210 osób z powiatu skorzysta z zapomogi gmin, którą powiększy zapomoga Sejmiku i poszczególnych organizacji.

Na Ligę Obrony Pow. Państwa 5 gmin — Zł. 190. Na Przysposobienie Wojskowe 9 gmin — Zł. 780. Na Gminne Biblioteki 1 gmina — Zł. 50. Na Domy Ludowe 2 gminy — Zł. 407. Na straże Ogniove 13 gmin — Zł. 5.600. Na konkursy rolnicze Kół Młodzieży Wiejskiej 8 gmin — Zł. 637.

Pierwsze cztery większe pozycje stają się na dłuższy okres pozycjami programowymi, które na przestrzeni 10-ciu lat odegrają wybitną rolę na terenie powiatu w podniesieniu kultury szkolnej, w potrzebach kredytowych, w podniesieniu rolnictwa i w stanie dróg.

Ponieważ świadomość użyteczności ofiar ponoszonych na wymienione cele u tutejszych gminniaków jest obudzona, przeto niewątpliwie kolegia uchwalające powyższe pozycje, dobrze się zasłużą powiatowi i nie uczynią wyłomu w ogólnym chórze pracy wszystkich powiatów Województwa Lubelskiego.

Rola samorządu gminnego i powiatowego w polityce oszczędnościowo-kredytowej na terenie powiatu.

Powiat posiada obecnie 13 kas gminnych oszczędnościowo pożyczkowych i jedną kasę Komunalną Powiatową. Wejście samorządu terytorjalnego na drogę popierania rozwoju oszczędności wśród rolników naszego powiatu oraz podjęcie w związku z tem zabiegów skierowanych do zaspokojenia potrzeb kredytowych ludności datuje się od roku 1926 i otrzymuje prawie pełny swój wyraz w drugiej połowie roku 1928, mianowicie:

W 1926 r. powstały 2 kasy gminne O. P.

w 1927 r. " 3 " " "

w 1928 r. " 6 " " "

w 1929 r. " 1 " " "

w 1930 r. " 1 " " "

Powiatowa Komunalna Kasa Oszczędnościowo Pożyczkowa została uruchomiona w drugim półroczu roku 1928.

Wynik działalności tych kas w roku 1930 na 1 czerwca 1930 r. jest następujący:

Wpłacono kapitału zakładowego	{	do Gminnych Kas O. P.	zł.	68.647	gr.	48
		do Powiatowej Kasy O. P.	"	50.000	"	—
		Razem zł. 118.647 gr. 48				
Udzielono pożyczek	{	przez Gminne Kasy O. P.	zł.	588.806	gr.	—
		przez Powiatową Kasę O. P.	"	498.242	"	16
		Razem zł. 1.087,048 gr. 16				

Wzięło pożyczki	{	w Gminnych Kasach O. P. . . .	2.220 osób
		w Powiatowej Kasie O. P. . . .	1.036 „
		Razem 3.256 osób	
Złożono oszczędności	{	w Gminnych Kasach O. P. zł.	116.805 gr. 46
		w Powiatowej Kasie O. P. „	73.841 „ 56
		Razem zł. 190.647 gr. 02	
Złożyło oszczędności	{	w Gminnych Kasach O. P. . . .	4.367 osób
		w Powiatowej Kasie O. P. . . .	900 „
		Razem 5.267 osób	
Państw. Bank Rolny udzielił pożyczek	{	Gminnym Kasom O. P. . . zł.	368 226 gr. —
		Powiatowej Kasie O. P. . . „	354 839 „ —
		Razem zł. 723.065 gr. —	

Wynik zatem dwuletniej pracy większości kas gminnych O. P. i Kasy Powiatowej zgromadził w kasach do rozdziału w drodze pożyczek własnego kapitału zł. 309.294 gr. 50. Wynik ten dało się osiągnąć z jednej strony przez propagandę oszczędnościową, pod której wpływem zmysł oszczędzania i rozumienie społecznej i osobistej użyteczności tej akcji stale wzrasta u miejscowej ludności, — z drugiej strony przez zrozumienie wśród Rad gminnych i Sejmiku ważnej roli Kas O. P. i oparcie na tem zrozumieniu uchwał zwiększających w każdym roku kapitał zakładowy tych kas.

Należy tu podnieść wielką rolę Państwowego Banku Rolnego w zaopatrywaniu rolników w kredyty celowe jak na ogniotrwałe krycie dachów, na nawozy sztuczne, na nasiona siewne, na inwentarz żywy i martwy i t. p. oraz na kapitał obrotowy gminnych Kas. O. P. Wysokość tych kredytów dla pokrycia potrzeb powiatu w 1930 r. do 1 czerwca wyniosła zł. 723.065.—.

Wspólnym zatem wysiłkiem Samorządu terytorjalnego i państwa w 1930 roku do 1 czerwca wydano pożyczek 3.256 osobom w sumie zł. 1.087.048 gr. 16, zaś w wyniku zrozumienia roli oszczędności przez 5267 osób złożono w drobnych oszczędnościach zł. 190.647 gr. 02. Akcja powyższa dała możność usunięcia w dużej mierze lichwy pieniężnej

na terenie powiatu oraz przyczyniła się przez kredyty celowe do podniesienia produkcji rolnej i hodowli wśród rolników tutejszego powiatu. Obecnie nie wątpimy już że akcja składania oszczędności i akcja użytecznego użycia celowych kredytów na podniesienie wydajności pracy rolnika będzie się na terenie naszym rozwijać zgodnie z wytkniętym w 1928 r. planem pracy, który w tej monografii przytaczamy.

WYNIKI DZIAŁALNOŚCI KAS STEFCZYKA I BANKU SPÓŁDZIELCZEGO W RADZYNIU.

W powiecie naszym ruch pożyczkowo-oszczędnościowy oprócz 13 kas komunalnych gminnych i powiatowej kasy reprezentują jeszcze 6 kas Stefczyka i na tych samych zasadach funkcjonujący Bank Spółdzielczy w Radzynie. Powstały te kasy w latach:

w 1909 r. powstał Bank Spółdzielczy
w 1911 r. 1 kasa Stefczyka
w 1919 r. 1 " "
w 1925 r. 1 " "
w 1927 r. 1 " "
w 1928 r. 2 " "

Wyniki działalności wszystkich tych kas i Banku w 1930 r. do 1 czerwca są następujące:

Wpłacono udziałów do kas i Banku zł. 98.457 gr. 25

Ilość udziałowców 2082 osób

Zebrano kapitału zasobowego zł. 45.857 gr. 65

Udzielono pożyczek zł. 492.541 gr. 49

Wzięło pożyczki 1730 osób

Złożono oszczędności zł. 190.990 gr. 61

Włożyło te oszczędności 2086 osób

Sprowadzono na kapitał obrotowy z Kas

stołecznych zł. 239.541 gr. —

Własne środki pożyczkowe powiatu w Kasach Stefczyka i Banku Spółdzielczym, składające się z kapitału udziałowego, z kapitału zasobowego i z oszczędności, wynoszą zł. 335.305 gr. 51.

Z przedstawionego stanu kas Stefczyka i Banku Spółdzielczego wynika, że w dziele zaopatrywania ludności w potrzebne kredyty oraz w gromadzeniu oszczędności i jej propagowaniu odgrywają one bardzo poważną rolę gospodarczą i wychowawczą, pobudzając warstwy gospodarczo słabsze do zdobywania lepszych wyników pracy drogą dobrowolnego zrzeszania się.

Zarówno Kasy Gminne O. P. i Powiatowa Kasa, jakoteż kasy Stefczyka i Bank Spółdzielczy są instytucjami drobnych rolników, którym udzielają pożyczek i od których zbierają oszczędności, wspólny zatem wynik pracy tych wszystkich instytucji razem w 1930 r. do 1 czerwca dał wynik następujący:

Udzielono kredytu	zł. 1.579.589,—	4.986 osobom
Zebrano oszczędności	„ 381.637,—	przez 7.353 osoby
Kasy uzyskały kredytu na kapitał obrotowy i celowego	„ 962.606,—	
Własne kapitały w oszczędnościach udziałach, kapitale zakładowym i zasobowym wynoszą	„ 644.599,—	

DZIAŁALNOŚĆ BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH ŻYDOWSKICH, PRACUJĄCYCH DLA PRZEMYSŁU I HANDLU.

Wymienić tu należy 3 instytucje kredytowe odgrywające najpoważniejszą rolę w zasilaniu kredytami działów przemysłowego, rzemieślniczego i handlowego na terenie powiatu, w szczególności zaś na terenie miast Radzyna i Międzyrzeca. Na terenie miasta Radzyna czynny jest Bank Spółdzielczy ludowy od 1908 roku, na terenie Międzyrzeca — Bank Ludowy czynny od r. 1908 i Bank kupiecki czynny od r. 1906. Wyniki działalności tych banków razem w 1930 r. do 1 czerwca — są następujące:

Kapitał udziałowy wynosi	zł. 109.253,—	złożony przez 1531 osobę
Kapitał zasobowy wynosi	„ 58.723,—	
Udzielono kredytu	„ 1.398.207,—	1.269 osobom
Złożono oszczędności i na R-kach bieżących	„ 1.326.673,—	przez 962 osoby.

Banki te, odgrywając na terenie naszych miast poważną rolę gospo-

darczą dla przemysłu i handlu, mają jednocześnie przed sobą szczytną rolę do odegrania, mianowicie winny rozbudzić wśród ludności miast zmysł oszczędzania, którego dotąd nie ma, gdyż liczba osób 962, posiadających przeważnie r-ki bieżące jest znikomą w porównaniu do liczby mieszkańców tych miast. Systematyczne, masowe miesięczne wkłady, chociażby po 50 groszy przez osobę, dałyby efekt o wiele bardziej imponujący i pozwoliłyby bankom tym rozwinąć o wiele szerszą akcję kredytową, zasilającą drobne rzemiosło i detaliczny handel.

STAN PRACY I ROLA SPÓŁDZIELNI SPOŻYWCZYCH I ROLNICZO-HANDLOWYCH W 1929 ROKU.

Ruch w dziale spółdzielczo-spożywczym na terenie naszego powiatu datuje się od roku 1906, w którym powstała pierwsza spółdzielnia spożywcza w Radzyniu; w 1907 r. powstaje Spółdzielcze Stowarzyszenie w Międzyrzecu i w 1909 roku spółdzielnia spożywcza w Komarówce-podlaskiej.

Spółdzielnie te, jak to z ilustracji ich pracy zobaczymy, stały się ośrodkami ruchu spółdzielczego na terenie ciągnących do nich rejonów, powołując do życia w dalszym swym rozwoju filje na wsiach i stając się w stosunku do tych filji hurtowniami, zaopatrującymi je w niezbędne towary. Zależnie od miejscowych warunków każda z trzech wymienionych spółdzielni w dalszym swoim rozwoju, szczególnie po restytucji państwowości polskiej, rozszerzyła swoją działalność przez powołanie do życia przy spółdzielniach warsztatów produkcji czy to w postaci piekarni, czy mleczarni, czy wreszcie obejmując swoją bezpośrednią pracą takie działy jak handel zbożem i jajami.

Dotychczasowy stan spółdzielni pozwala wysnuć wnioski, że odegrają one na terenie powiatu bardzo poważną rolę w regulowaniu cen, w zaopatrywaniu spożywców w towary najlepszych gatunków i będą mogły wraz z całym ruchem, spółdzielczym w państwie stać się składową częścią tej siły handlowej, przy której współdziałaniu państwo będzie mogło rozwijać opartą na zdrowych racjonalnych podstawach politykę wytwórczą i handlową w dziale społecznych potrzeb spożywczych. Stan tych trzech spółdzielni wraz z filjami w 1929 r. w wynikach swej pracy był następujący:

Kapitał udziałowy i ilość udziałowców wynosi:

I	W Okręgowem Sp. Stow. Spożywców w Radzynie		zł. 23.660	udziałowców	1430 osób
II	W Spółdzielczem Stow. Spożywców w Międzyrzecu		„ 18.716	„	1014 „
III	W Spółdzielni Spożywczo-Rolniczej w Komarówce		„ 24.588	„	467 „
			Razem zł. 66.964 udziałowców 2911 osób		

Wysokość jednego udziału w Stow. Sp. w Radzynie wynosi zł. 25, w Stow. Spoż. w Międzyrzecu zł. 10 i w Stow. Spoż. w Komarówce-Podlaskiej — zł. 100.

Kapitał zasobowy na 1 stycznia 1930 r. wynosił

I	w Stow. Spoż. w Radzynie	. zł. 36.360.—
II	„ „ „ Międzyrzecu	. „ 73 749.—
III	„ „ „ Komarówce	. „ 12.911.—
		Razem zł. 123.020.—

Obrót w roku 1929 wyniósł:

I	w Stow. Spoż. w Radzynie	. zł. 1.060.880.—
II	„ „ „ Międzyrzecu	. „ 1.826 083.—
III	„ „ „ Komarówce	. „ 399.572.—
		Razem zł. 3.286.535.—

Spółdzielnia Spożywcza w Radzynie posiada 2 filje w osadzie Wohyń i we wsi Suchowola, prowadzi hurtownię tytoniową, hurtownię soli i nafty; pozatem ma 5 sklepów z działami sprzedaży towarów kolonialnych i artykułów spożywczych, towarów bławatnych i galanterji. Spółdzielnia posiada własną piekarnię i wybudowała własny murowany, piętrowy dom spółdzielczy o kubaturze przeszło 3000 m³.

Spółdzielnia Spożywcza w Międzyrzecu prowadzi handel spożywczo-kolonjalny, handel zbożem, handel materiałami budowlanymi i opałowymi oraz prowadzi mleczarnię. Spółdzielnia posiada 3 filje na wsiach, ma 4 sklepy w Międzyrzecu i ma własne magazyny przy stacji kolejowej z własną bocznicą kolejową.

Spółdzielnia Spożywcza w Komarówce oprócz działu spożywczo-kolonjalnego prowadzi własną piekarnię, masarnię, magazyn zbożowy, mleczarnię i zbiornicę jaj. Spółdzielnia posiada 3 sklepy i własny piętrowy dom, tak zwaną gospodę — świetlicę, w której ześrodkowuje się życie towarzyskie okolicy. Dla charakterystyki tej żywej działalności spółdzielni Komarowskiej podajemy że wartość zboża nabytego przez Spółdzielnię w r. 1929 r. wyniosła sumę zł. 23.914; wartość sprzedanych produktów mleczarni — sumę zł. 103.670 i wartość nabytych jaj — zł. 37.683.—

Zestawienia pracy powyżej wymienionych trzech spółdzielni wskazują na wybitną gospodarczą rolę jaką one już odgrywają w handlu powiatu Radzyńskiego, wskazują równocześnie na zdolność opanowywania nawet działu przetwórczo-rolniczego i handlowo-rolniczego z pożytkiem dla producenta rolnego i dla zrzeszonych w spółdzielniach konsumentów. Wszelkie są dane dzisiaj po temu, że ludność powiatu przez zapisywanie się na udziałowców i przez korzystanie ze spółdzielni przy sprzedaży i kupnie wydatnie wzmoże tem siły spółdzielni ich kapitał udziałowy i zasobowy — i wprowadzi je w okres świetnego rozwoju oraz doskonałości w należytem szybkim, sprawnym i dobrem obsłudze miejscowego społeczeństwa.

SPÓŁDZIELNIA ROLNICZO-HANDLOWA „ROLNIK” W RADZYNIU PODLASKIM.

Spółdzielnia „Rolnik” w Radzynie, aczkolwiek zorganizowana w 1921 r., dopiero w roku bieżącym rozpoczyna działalność opartą na fachowym i uczciwym kierownictwie i na fachowym w znaczeniu nadzoru i kontroli doborze zarządu i Rady nadzorczej. Poprzednie lata dzięki bądź niedołęstwu, bądź nawet nieuczciwości nie popychały naprzód rozwoju tej potrzebnej i użytecznej instytucji. Przyczyny te spowodowały stosunkowo dość nikłe wyniki, które, spodziewamy się, zostaną usunięte, spółdzielnia zaś rozwinie

pracę w takiej skali do jakiej jest ze względu na swe zadania powołana. Dotychczasową działalność Spółdzielni charakteryzują następujące dane, zebrane na 1 stycznia 1930 r.:

Kapitał udziałowy wynosił zł.: 3132, ilość udziałowców 441, udział wynosi zł. 50.

Obrót w 1929 r. wyniósł zł. 217.159 przy zupełnym braku kapitału zasobowego.

MAGAZYN HANDLU ZBOŻEM W TŁUŚĆCU.

Instytucja ta, aczkolwiek skromna w skali swojej pracy, zasługuje na podkreślenie, gdyż została zorganizowana przez miejscowe kółko rolnicze w celu ułatwienia rolnikom miejscowym i okolicznym zbytu zboża i w celu obrony ceny zboża przed zbyt niemiernym obniżaniem przez spekulujących na zarobek pośredników. Przy magazynie jest trjer, który służy jednocześnie do czyszczenia przez gospodarzy zboża do siewu. Magazyn został zorganizowany w 1928 r.

Wynik działalności magazynu na 1 stycznia 1930 r. był następujący:

Kapitał udziałowy wynosił zł. 620, udziałowców 31, wysokość udziału zł. 20.

Obrót w roku 1929 wyniósł zł. 11.000.

KÓŁKA ROLNICZE.

Kółek Rolniczych posiadamy obecnie na terenie powiatu 47, zrzeszających 1465 gospodarzy. Aczkolwiek wiele kółek powstało w 1920 i 1921 r., jednak lata te pomijamy, gdyż kółka do czasu zaangażowania stałego instruktora nie ujawniały swojej pracy i przeważnie były nieczynne. Biorąc 1926 rok, jako moment uruchomienia pracy w kółkach i ich powstawania zobaczymy że

w 1926 roku	było czynnych kółek	4
w 1927	„ powstało nowych kółek	19
w 1928	„ „ „ „	20
w 1929	„ „ „ „	4

W roku obecnym członkowie w poszczególnych kółkach przystąpili do konkursu tuczu; w tym celu nabyto i rozdano pomiędzy kółkowiczów przeszło 100 prosiąt. W roku bieżącym również sprowadzono za sumę 30.000 zł. na chów krów rasy czerwonej polskiej. Przy kółkach istnieje 10 stacji kopulacyjnych buhai i 11 stacji knurów rasy wielkiej białej angielskiej. Kółkowicze opiekują się i korzystają z 15 gminnych stacji czyszczenia zboża w postaci 15 tryerów.

Na terenie pracy kółek rolniczych rozwija się dążenie do podniesienia wartości plonów w produkcji zbożowej i do podniesienia wartości dochodu z hodowli, toteż kółkowicze chętnie uczęszczają na odczyty, biorą udział w zbiorowych wycieczkach rolniczych, nabywają narzędzia rolnicze, zakładają nawozowe pólka doświadczalne, stosują nawozy sztuczne i ulepszone nasiona.

W roku bieżącym przy kółkach zostały zorganizowane sekcje: komasacyjna dla opracowywania planu gospodarczego dla gospodarzy we wsiach skomasowanych; sekcja nasienna dla propagowania produkcji zboża siewnego na terenie powiatu; sekcja hodowlana dla nadania hodowli racjonalnego kierunku; spółdzielczo-kredytowa dla propagandy spółdzielczości w dziale zakupów i sprzedaży, w dziale potrzebnego dla podniesienia produkcji kredytu rolnego oraz w dziale przetwórstwa rolniczego, szczególnie w dziale mleczarskim.

Należy stwierdzić że z roku na rok posuwają się kółka naprzód w swej pracy i osiągają coraz poważniejsze wyniki. Wśród gospodarzy na terenie powiatu wzrasta przeświadczenie o użyteczności zrzeszania się dla osiągnięcia wspólnych celów gospodarczych. Praca ta w dalszym swoim rozwoju niewątpliwie nada kółkom przodujące znaczenie w podnoszeniu kultury rolnej na terenie powiatu.

Należy tu wspomnieć o rozpoczynającym się ruchu rolniczym wśród gospodyń. Pionerkami tego ruchu są członkinie Koła Gospodyń w Komarówce-podlaskiej. Koło to założone zostało w 1928 r., liczy 38 członkiń i rozwija bardzo żywą działalność przeprowadzając konkursy zdrowia w chacie wiejskiej i konkursy warzywnicze, organizując kursy gotowania i biorąc udział w wycieczkach.

Kółka rolnicze i spółdzielnie spożywcze popierają rozwój mleczarni, których stan dotychczasowy jest następujący:

Mleczarnie

w 1923 r.	powstała	1	mleczarnia
w 1924 r.	„	1	„
w 1926 r.	„	1	„
w 1929 r.	powstały	2	mleczarnie
w 1930 r.	powstała	1	mleczarnia

Wartość roczna wyprodukowanego przez te mleczarnie masła wynosi około 250.000 zł. Dążeniem kółek rolniczych i spółdzielni spożywczych jest utworzenie na terenie powiatu w 2-ch lub 3-ch miejscach mleczarni parowych, któreby mogły obsłużyć cały powiat. Obecnie stawiamy pierwsze kroki w kierunku tego celu przez tworzenie mleczarni mniejszych i przez budowę przez gminy dróg bitych, które przez ułatwienie komunikacji wydatnie podnoszą organizacyjną i handlowo-gospodarczą rolę wsi.

NIŻSZA SZKOŁA ROLNICZA.

Prywatna Szkoła Rolnicza w Komarówce Podlaskiej ufundowana i zorganizowana przez Ks. Jana Rudnickiego istnieje od 1915 r.

W okresie swego istnienia Szkoła przechodziła różne fazy organizacyjne: w latach 1915—20—1-zimowa, 1920—24—2-zimowa, w latach 1925 i 26 kurs męski zimą — latem żeński i wreszcie od 1926 r. do chwili obecnej — 2-zimowa męska, w której program Ministerstwa 11-miesięcznej szkoły rozłożony jest na 2 kursy.

Nauka w pierwszych latach odbywała się w różnych lokalach, a głównie w przebudowanym budynku pokościelnym. W 1927 roku wprowadza się Szkoła do własnego budynku wystawionego kosztem około 30.000 zł.

W tymże roku zorganizowała Szkoła własne gospodarstwo w wydzierżawionym 19 hektarowym ośrodku majątku państwowego Kolembrody, w którym produkuje nasiona siewne odmian zbóż poleconych dla okolicy, oraz utrzymuje stację rozplodową złożoną z 2 buhaji rasy czerwonej polskiej i knura rasy wielkiej angielskiej.

Teoretyczne wiadomości pobierają uczniowie w ciągu 2 zim, przerwa letnia i lato po ukończeniu II kursu traktowane są jako praktyka uczniów

we własnych gospodarstwach, w których uczniowie przeprowadzają pod kierunkiem nauczycieli doświadczenia nawozowe, odmianowe lub hodowlane.

Praktyczne wiadomości pobierają uczniowie w czasie dyżurów tygodniowych w gospodarstwie szkolnem głównie z zakresu hodowli i żywienia zwierząt.

Świadectwo otrzymuje uczeń po złożeniu sprawozdania z prac wykonanych w gospodarstwie własnem.

Sposób ten nauczania okazał się dla warunków miejscowych najodpowiedniejszym i szczerzy się Szkoła tem, że powyżej 90% wychowanków Szkoły pracuje we własnych gospodarstwach, a do wyjątków należy ucieczka wychowanek z zawodu rolniczego.

Frekwencja uczniów bardzo różna osiągająca w r. 1916/17 liczby 53 obniżyła się w ostatnich latach do liczby 30.

W ciągu swego 15 letniego istnienia Szkoła wypuściła w świat 302 wychowanków i 81 wychowanic, zorganizowanych w Związku wychowanków Szkoły.

Zebrania Związku odbywają się co 3 miesiące, i na nich wygłaszane są referaty członków i zaproszonych gości o nowych metodach upraw, nowych dążeniach w hodowli i t. p. aby wychowankowie stale byli informowani o najnowszych zdobyczach wiedzy.

OCHOTNICZE STRAŻE POŻARNE.

Do najstarszych straży na terenie powiatu należą 2 straże: pierwsza Międzyrzeczka zorganizowana w 1904 i Radzyńska — w 1905 r., — wszystkie pozostałe straże zostały zorganizowane po restytucji państwowości polskiej. Czynnych na terenie powiatu jest obecnie 41 straży, które co do roku ich zorganizowania powstawały w następującym porządku:

w roku 1904	powstała	1	straż
„ 1905	„	1	„
„ 1918	„	1	„
„ 1919	„	3	straże
„ 1921	„	1	straż
„ 1922	„	2	straże

w roku 1923	powstały	4	straże
„ 1924	„	1	straż
„ 1926	„	6	straży
„ 1927	„	8	„
„ 1928	„	8	„
„ 1929	„	3	straże
„ 1930	„	2	„

Rozmieszczenie straży nie wszędzie jest wystarczające w stosunku do potrzeb — jedna gmina posiada 6 straży, 2 gminy po 4 straże, 6 gmin po 3 straże, 1 gmina — 2 straże, 4 gminy po 1 straży i 3 straże miejskie — jedna w Radzynie i 2 w Międzyrzeczu.

Wielkim sukcesem w walce z pożarami na terenie naszego powiatu jest zaopatrzenie każdej z 3-ch miejskich straży pożarnych w pogotowia samochodowe i w sikawki motorowe. Takie zaopatrzenie miejskich straży pożarnych daje im możliwość zwiększyć ilość i podnieść jakość swej pracy. Zaopatrzenie to straże miejskie, należy to podkreślić, wyzyskują z chlubą dla nich samych i z wielkim pożytkiem dla powiatu. Niema pożaru na terenie powiatu, a nawet w bliższym sąsiedztwie poza jego granicami, abyśmy nie spotkali przy akcji ratowniczej przynajmniej jednej naszej straży miejskiej z sikawką motorową, ponieważ zaś pierwsza straż Międzyrzecka i straż Radzyńska przy swoich sikawkach motorowych posiadają po przeszło czterysta metrów węża tłocznego, przeto najczęściej rola ich w opanowywaniu ognia jest decydująca, oczywiście przy obecności większego zbiornika wody chociażby w odległości około kilometra od miejsca pożaru.

Rok obecny 1930 w rozwoju straży pożarnych na terenie naszego powiatu pod względem zaopatrzenia i wyszkolenia jest rokiem przełomowym, gdyż po pierwsze dzięki zapomogom samorządu powiatowego i samorządów gminnych zdobyliśmy się na zaangażowanie stałego instruktora fachowca, co niewątpliwie podniesie organizacyjną sprawność i wyszkolenie straży; po drugie w roku bieżącym Okręgowy Zarząd przejął organizację kominiarstwa i administrowanie funduszami wpływającymi za kominiarstwo. Rok rocznie znaczny zasiłek z tych funduszy zwiększy środki na odpowiednie zaopatrzenie straży w narzędzia pożarnicze i tem wybitnie wzmoże wartość ich pracy ratowniczej.

Należy podkreślić tu wielkie zrozumienie wśród młodzieży wiejskiej i miejskiej idei strażackiej, polegającej w pierwszym rzędzie na obronie pracy ludzkiej i mienia społecznego przed żywiołem ognia. Tylko ukończeniem swego obowiązku można objaśnić fakt wybudowania przez strażaków przy nieznacznych subsydjach 26 remiz na terenie powiatu, osiągnęli to strażacy w dużej mierze swoją zabieглиwością i ofiarną pracą. Jeśli się doda, że każda straż rocznie odegra kilka sztuk teatralnych, że strażę wraz ze swymi orkiestrami, których mamy 6, biorą udział w świętach i obchodach narodowych, że wszystkie strażę w bieżącym roku przystępują do przysposobienia wojskowego, to zrozumiałą stanie się kulturalna i obywatelska wartość tej organizacji na terenie powiatu.

Reasumując wszystko wyżej powiedziane stwierdzamy że mamy 41 straży, 1282 ćwiczących strażaków, 26 remiz strażackich, 6 orkiestr i nie stygnący zapał do dalszego rozwoju i pracy.

ZWIĄZEK STRZELECKI.

Idea strzelecka, dążąca do wychowania w młodym pokoleniu cnót obywatelskich, na których możnaby oprzeć siłę i honor państwa, zdobywa sobie coraz większe uznanie wśród młodzieży i zastępy strzeleckie z roku na rok rosną liczebnie i krzepną duchowo.

Do 1 czerwca 1930 r. organizacja oddziałów rozwijała się następująco:

w 1923 r.	zorganizowano	1 oddział męski
„ 1924 r.	„	2 oddziały męskie
„ 1925 r.	„	2 „ „
„ 1926 r.	„	1 oddział męski i 2 oddz. żeńskie
„ 1927 r.	„	6 oddziałów męskich i 2 oddz. żeńskie
„ 1928 r.	„	4 oddziały męskie i 2 oddz. żeńskie
„ 1929 r.	„	4 „ „ i 2 „ „
„ 1930 r.	„	5 oddziałów męskich,

Ogółem obecnie powiat posiada 25 oddziałów męskich ze stanem ćwiczebnym 540 osób i 8 oddziałów żeńskich w składzie ćwiczebnym 110 osób.

Najstarsze oddziały w Miłkowie, Milanowie i Kostrach pobudowały dużym nakładem własnej ofiarnej pracy strzelnice w Miłkowie i w Milanowie, pozatem strzelnicę posiada oddział Radzyński, który również ofiarnie przyczynił się do jej zbudowania. Praca w oddziałach rozwija się obecnie z jednej strony w kierunku wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego i w związku z tem odbywają się pod kierownictwem fachowego personelu wojskowego ćwiczenia z bronią, musztra, ćwiczenia bojowe, ćwiczenia strzeleckie, wykłady z zakresu elementarnej wiedzy wojskowej i ćwiczenia w lekkiej atletyce celem wyrobienia sprawności fizycznej, — z drugiej strony rozwija się praca w kierunku wychowania obywatelskiego i w związku z tem odbywają się odczyty, gromadzone są w oddziałach biblioteki, organizowane są przedstawienia teatralne i członkowie oddziałów wiejskich uczestniczą w przysposobieniu rolniczym. Wszystkie oddziały biorą żywy udział w zawodach sportowych i w zawodach strzeleckich, nigdy nie brak również strzelców na obchodach i świętach narodowych. Strzelca na terenie naszego powiatu charakteryzuje radość życia, zdolność do pokonywania trudności, niezrażanie się przeszkodami napotykanymi na drodze do szlachetnego celu, łatwość współżycia i współpracy z innemi organizacjami i gotowość dopomagania innym w osiągnięciu dobra publicznego.

Dowodzi to że nastawienie duchowe gromady strzeleckiej idzie w należytem kierunku i gromadzi w tej organizacji zapas wartościowych sił dla życia zbiorowego w państwie.

Z przyjemnością zanotować należy fakty budowy przez strzelców wspólnie ze związkiem młodzieży i kółkami rolniczymi domów ludowych, co miało miejsce we wsiach Kopina, Lisiówka i Komarówka, lub wysadzanie przez strzelców dróg drzewkami, jak to miało miejsce w Kopinie. Pogląd że strzelec jest stróżem i obrońcą honoru Polaka oraz naśladowcą wzorów godności obywatelskiej w swoich uczynkach i postępowaniu coraz bardziej wnika w szeregi strzeleckie i w otaczające społeczeństwo, na którego oczach strzelcy pracują.

Reprezentowana przez strzelców i strzelczynie idea przysposobienia wojskowego coraz bardziej rozszerza się na młodzież i podczas gdy obecnie oddziałów przysposobienia wojskowego męskich i żeńskich liczymy na terenie powiatu 41 o ogólnej sumie ćwiczących 820 osób, których naj-

większą część, wynoszącą osób 650, stanowią strzelcy i strzelczynie, to niewątpliwie, w związku z powziętymi już uchwałami przez Zarządy Związków Młodzieży Wiejskiej i Straży pożarnych, liczba ćwiczących w przysposobieniu wojskowem w przyszłym roku zwiększy się bardzo wydatnie.

ZWIĄZEK MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ.

Na terenie powiatu istnieje obecnie 39 kół Związku Młodzieży Wiejskiej, zrzeszających 1088 członków. Koła powstawały w następującej kolejności

w 1919 roku powstało	1 koło
„ 1920 „ „	2 koła
„ 1921 „ „	2 „
„ 1924 „ „	5 kół
„ 1925 „ „	3 koła
„ 1926 „ „	5 kół
„ 1927 „ „	1 koło
„ 1928 „ „	12 kół
„ 1929 „ „	7 „
„ 1930 „ „	1 koło

Praca w Kołach Związku Młodzieży Wiejskiej nastawiona jest w kierunku podniesienia oświaty i obywatelskiego wychowania oraz w kierunku pogłębienia fachowej wiedzy rolniczej; poza tem koła posiadają sekcje wychowania fizycznego, które organizują ćwiczenia z lekkiej atletyki. W roku przyszłym wszystkie koła młodzieży wiejskiej na naszym terenie, zgodnie z wyrażoną przez nie chęcią, zostaną objęte przysposobieniem wojskowem.

W kołach odbywają się odczyty i pogadanki, urządzone bądź przez instruktorat, bądź przez miejscowe nauczycielstwo, bądź przez samych kółkowiczów; odgrywane są sztuczki teatralne, gromadzą koła biblioteki, w wielu miejscowościach pod kierunkiem nauczycieli ćwiczą się w śpiewach chóralnych.

Koło w Drelowie zdobyło się już na aparat kinowy, Koło w Bezwoli zorganizowało orkiestrę smyczkową, Koło w Tchórzewku ma radjo, kilka kół posiadają apteczki; koło w Turowie wystawiło pomnik na grobie

powstańców 1863 roku, kilka kół przyczyniło się wraz z innemi organizacjami do budowy domów ludowych.

Bardzo wydatną i użyteczną pracę rozpoczęły koła w 1929 r. w kierunku przysposobienia rolniczego. Młodzież wiejska zrzeszona w Związku w roku przeszłym wyhodowała 30 prosiąt rasowych, kilkanaście gniazd kurcząt zielononózek, pozatem uprawiała według wskazówek instruktorów kartofle i buraki. W roku obecnym skala tych prac ilościowo wzrosła trzykrotnie i w wyniku swoim daje praktyczną wiedzę młodzieży z działów racjonalnej uprawy i racjonalnej hodowli, pod kontrolą fachowego personelu instruktorskiego kółek rolniczych.

Należy stwierdzić, że ilość i jakość pracy w Związku coraz się zwiększa. Koła krzepną organizacyjnie, a osiągnięte w poszczególnych działach wyniki wpływają bardzo dodatnio na zrozumienie wśród członków i wśród otoczenia wartości samej organizacji.

Dziś śmiało możemy stwierdzić, że Związek Młodzieży Wiejskiej na naszym terenie jest szkołą państwową i społeczną, wyrabiającą w swoich członkach wartości obywatelskie, pogłębiającą ich oświatę, roznecającą zamiłowanie do kultury, wyrabiającą smak artystyczny przez chóry, teatry i muzykę, podnoszącą kulturalną wartość zabaw i towarzyskiego zachowania się młodzieży oraz szerzącą wiedzę rolniczą.

Poza Młodzieżą zrzeszoną w kołach Młodzieży Wiejskiej około 250 osób tejże wiejskiej młodzieży zrzeszeni są w 10 kołach Stowarzyszenia Młodzieży polskiej pod patronatem miejscowego duchowieństwa. Organizacja ta rozwija działalność opartą na dążeniu do celów podobnych jak Związek Młodzieży Wiejskiej. Do żywszych kół Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej należą koła w Komarówce, Brzozowym Kącie i Polskowoli.

INNE ORGANIZACJE.

Wśród pozostałych organizacji Liga Obrony Powietrznej Państwa zdobywa sobie poparcie i zrozumienie na wsi; zasługuje również na podkreślenie użyteczna działalność Oddziału Czerwonego Krzyża, który przez założenie przychodni przeciwgruźliczej prowadzi systematyczną walkę z gruźlicą. — Macierz Szkolna w Radzynie i w Międzyrzeczu utrzymuje biblioteki.

Wydatki na budynki użyteczności publicznej w pow. Radzyńskim
w okresie lat 1924 — 1930.

1) Miejskie hale targowe w Radzynie	Zł.	80.000,00
2) Szpital Oddziału dla zakaźnych w/m	"	60.000,00
3) Sierociniec Powiatowy w Międzyrzecu	"	100.000,00
4) Remiza Strażacka w Szóstce	"	8.000,00
5) Szkoła Powszechna w Suchowoli	"	130.000,00
6) Dom Spółdzielczy w Radzynie	"	180.000,00
7) Budynek Urzędu Gminnego w Komarówce	"	15.000,00
8) Remiza Strażacka w Wohyniu	"	60.000,00
9) " " w Wygnance	"	2.000,00
10) " I Straży w Międzyrzecu	"	150.000,00
11) Budynek Urzędu gminy Siemień	"	15.000,00
12) Szkoła Powszechna w Kąkolewnicy	"	70.000,00
13) " " w Krzymoszykach	"	30.000,00
14) " " w Zerocinie	"	40.000,00
15) Remiza Strażacka w Żabcach	"	2.000,00
16) " " w Kąkolewnicy	"	3.000,00
17) " " w Olszewnicy	"	1.500,00
18) Budynek Gimnazjalny w Radzynie	"	180.000,00
19) Remiza Strażacka w Suchowoli	"	3.000,00
20) " " w Stołpnie	"	2.500,00
21) " II Straży Poż w Międzyrzecu	"	3.000,00
22) " w Kożuszkach	"	1.000,00
23) Szkoła Rolnicza w Komarówce	"	80.000,00
24) Budynek Urzędu Gminnego w Misiach	"	30.000,00
25) Mleczarnia w Starej- Wsi	"	20.000,00
26) " w Komarówce	"	15.000,00
27) Szpital w Komarówce	"	80.000,00
28) Szkoła Powszechna w Międzyrzecu	"	500.000,00
29) Dom Spółdzielczy w Wohyniu	"	70.000,00
30) Szkoła Powszechna w Juljopolu	"	80.000,00
31) Remiza Strażacka w Zerocinie	"	2.000,00
32) Kościół w Suchowoli	"	300.000,00
33) Magistrat w Międzyrzecu	"	100.000,00
34) Szkoła Powszechna w Milanowie	"	160.000,00
35) Cegielnia w Komarówce	"	20.000,00
36) Szpital Żydowski w Międzyrzecu	"	100.000,00
37) Składy i sklepy Stow. Spożyw. w Międzyrzecu	"	30.000,00
38) Dom Ludowy w Komarówce	"	60.000,00
39) Pomnik w Międzyrzecu	"	50.000,00

R a z e m Zł. 2.833.000,00

MIĘDZYRZEC
NOWOWZNIESIONY POMNIK POLEGŁYCH PODCZAS ROZBRAJANIA NIEMCÓW W 1918 R.

KOMITET BUDOWY POMNIKA

BUDYNKI O ZNACZENIU HISTORYCZNYM

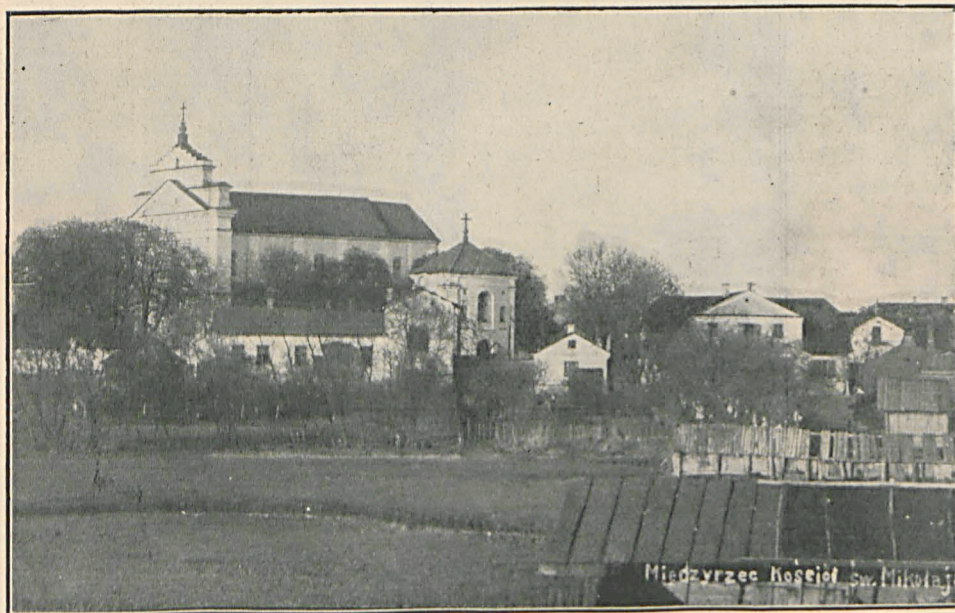
KAPLICA W RADZYNIU

2

KOŚCIÓŁ W RADZYNIU

3

KOŚCIÓŁ W MIĘDZYRZECU

RADZYŃ — ZAMEK

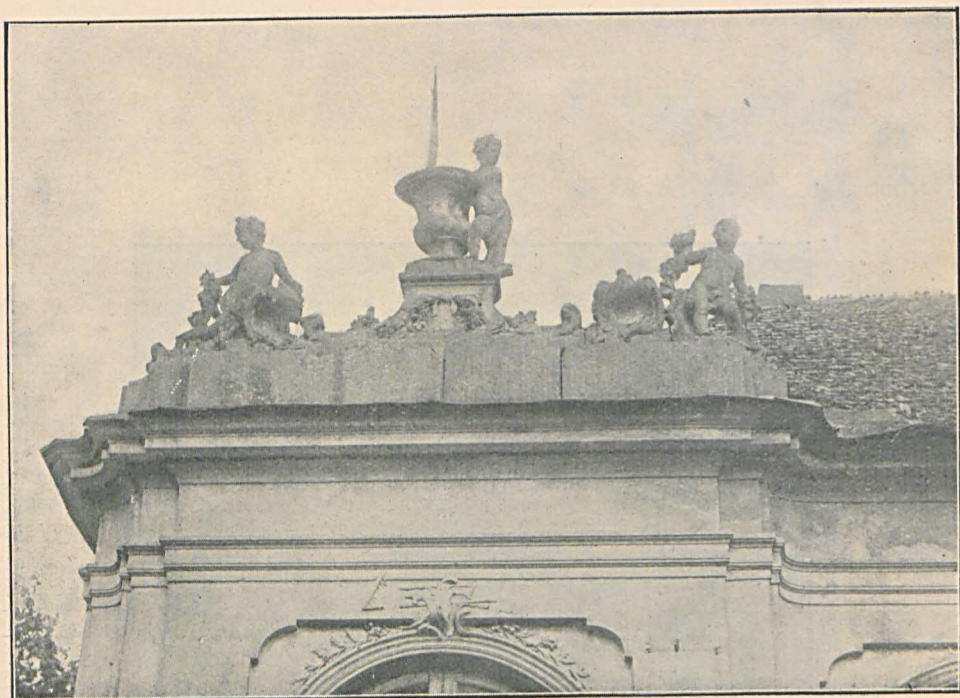

RADZYŃ — ZAMEK

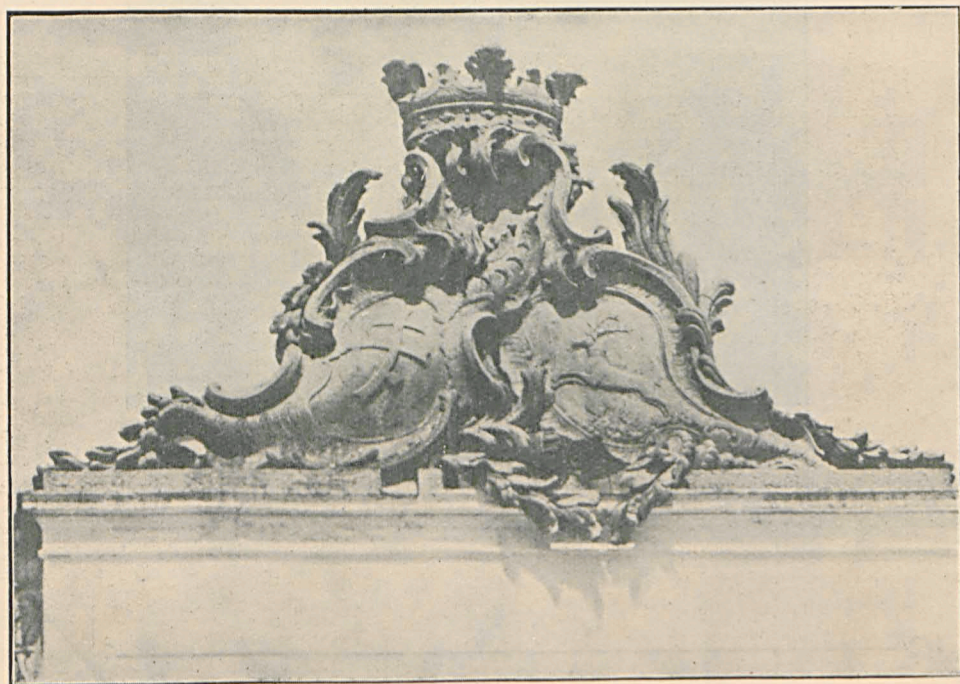

ZAMEK W RADZYNIU

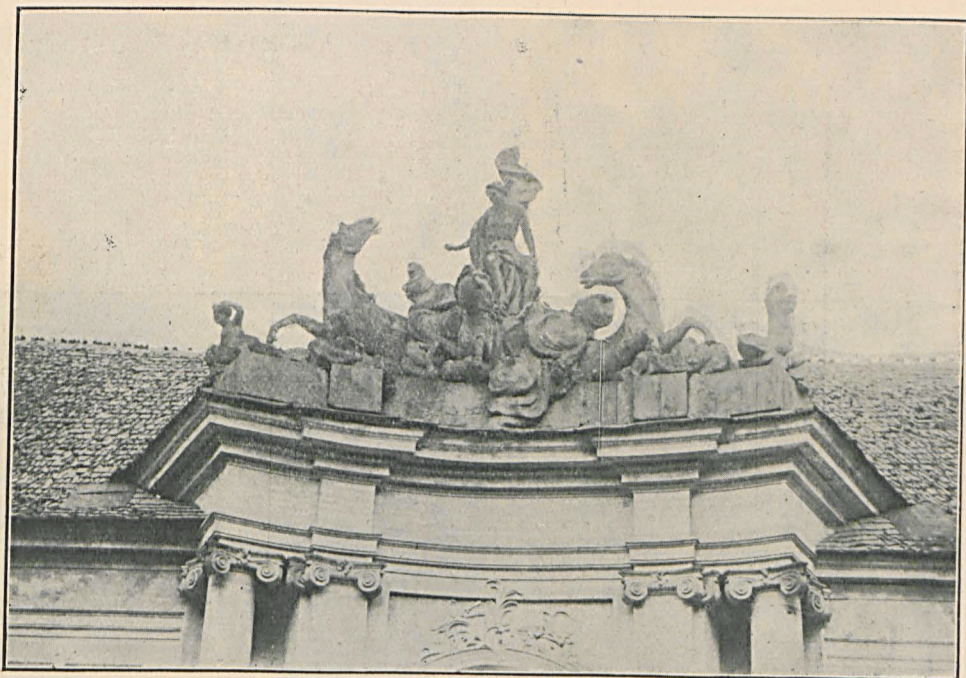

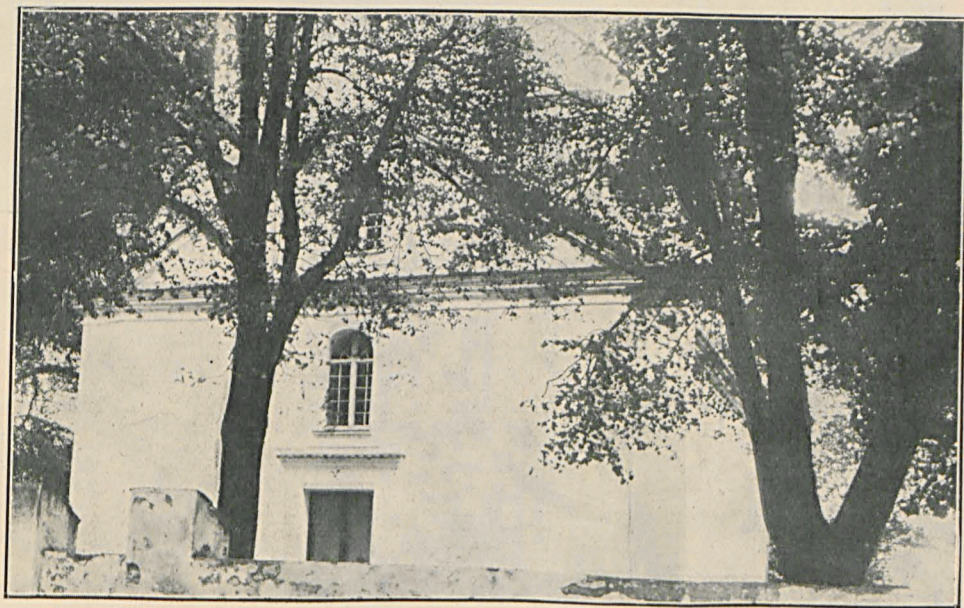
ZAMEK W RADZYNIU

ZAMEK W RADZYNIU

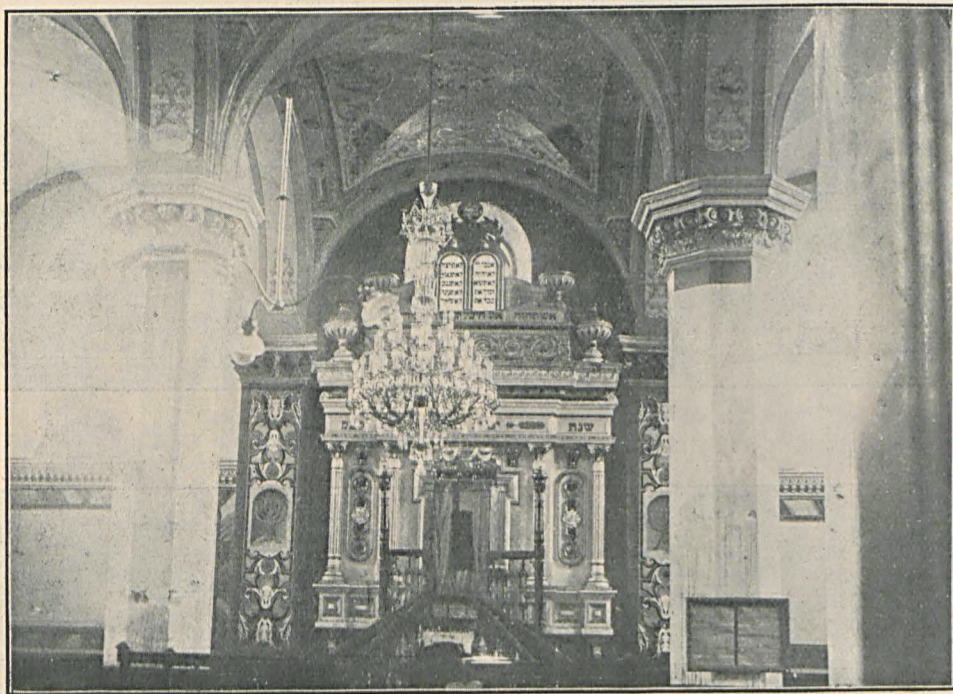

ZAMEK W RADZYNIU

KOŚCIÓŁ W DRELOWIE

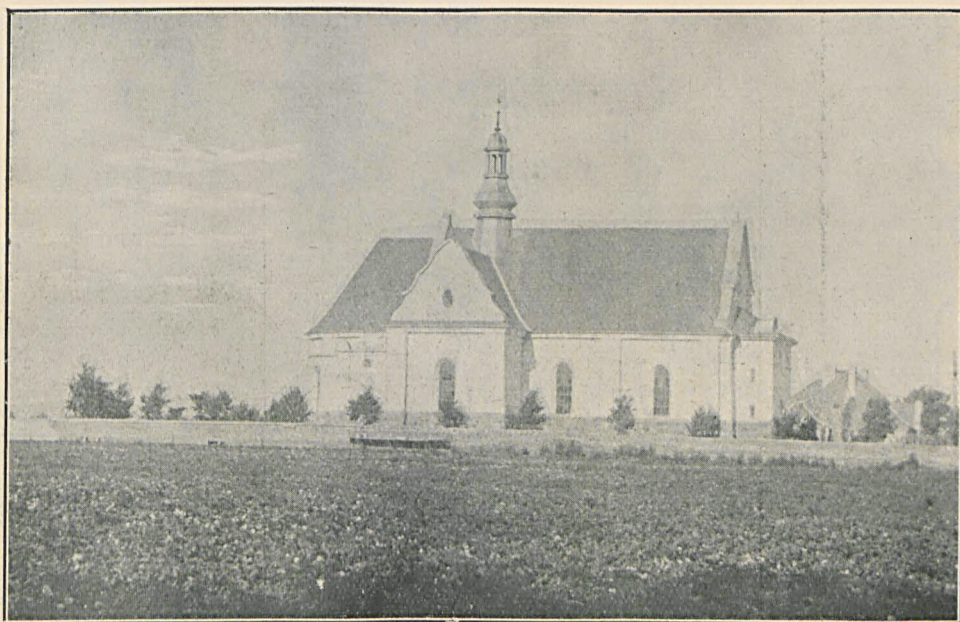

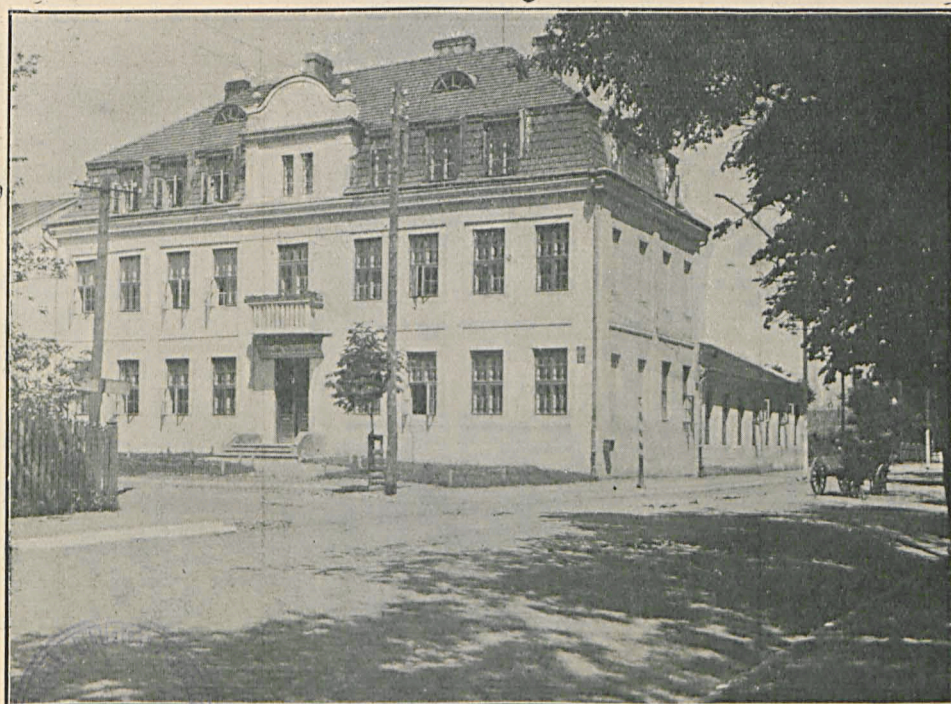
MIĘDZYRZEC — WNĘTRZE SYNAGOGI

5

BUDYNKI WZNIESIONE PO RESTYTUCJI PAŃSTWOWOŚCI

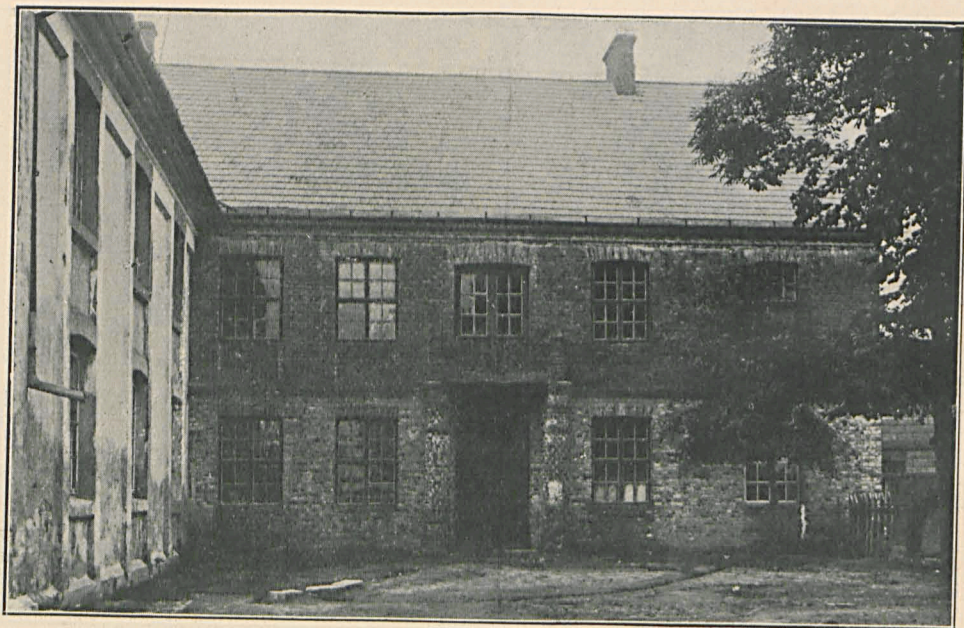

KOŚCIÓŁ W SUCHOWOLI

GIMNAZJUM SEJMIKOWE W RADZYNIU

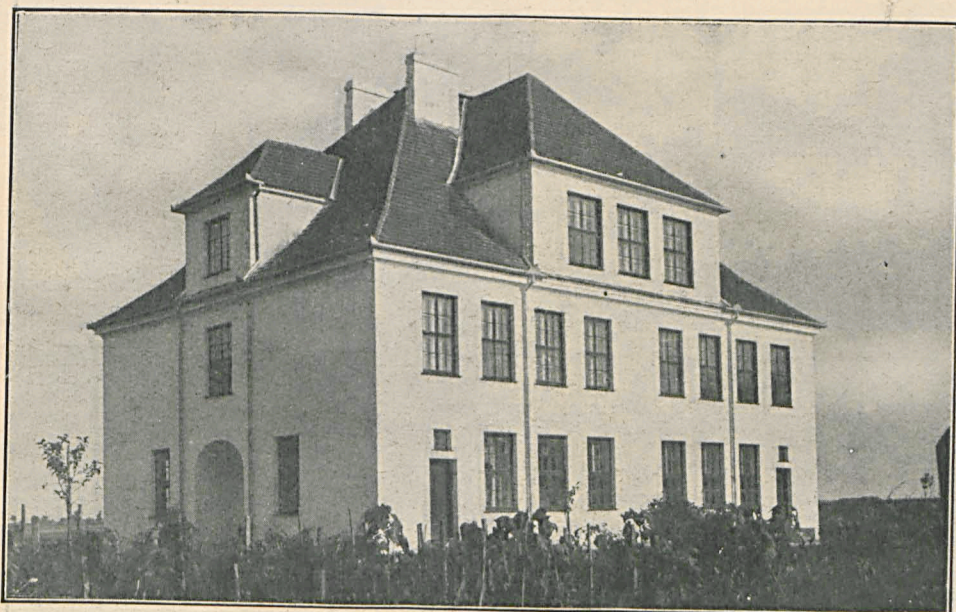

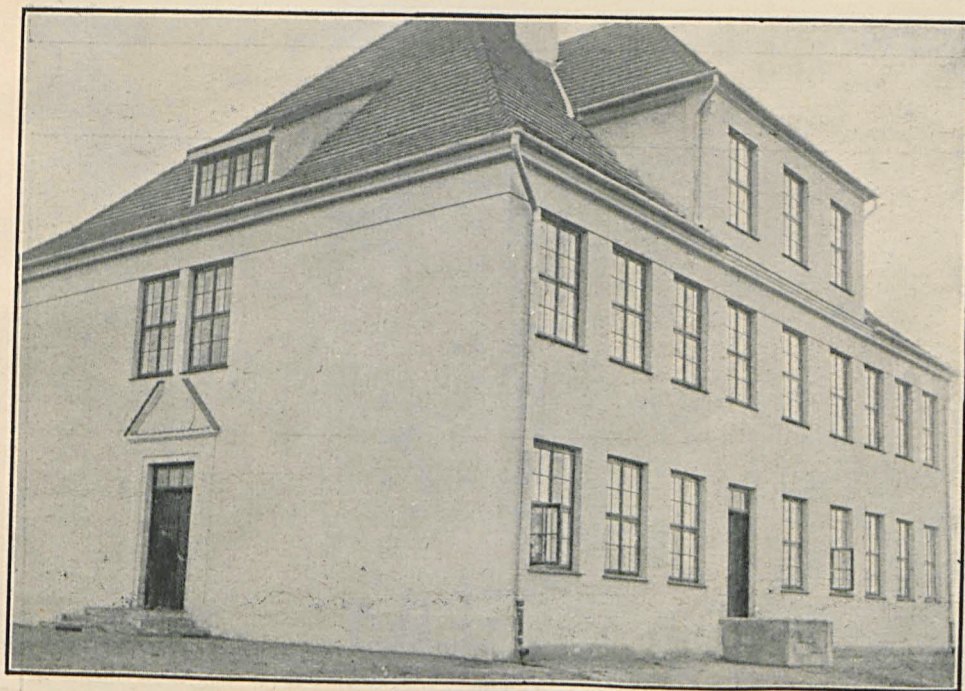
SZKOŁA ROLNICZA W KOMARÓWCE

MIĘDZYRZEC — SZKOŁA POWSZECHNA I GIMNAZJUM

7-MIO KLASOWA SZKOŁA W MILANOWIE

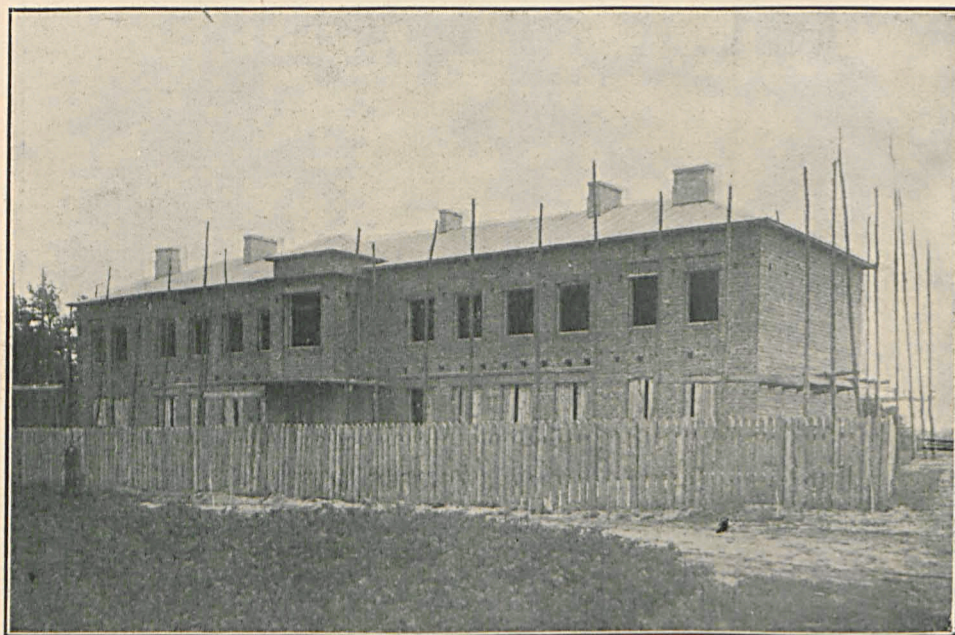

7-MIO KLASOWA SZKOŁA POWSZECHNA W SUCHOWOLI

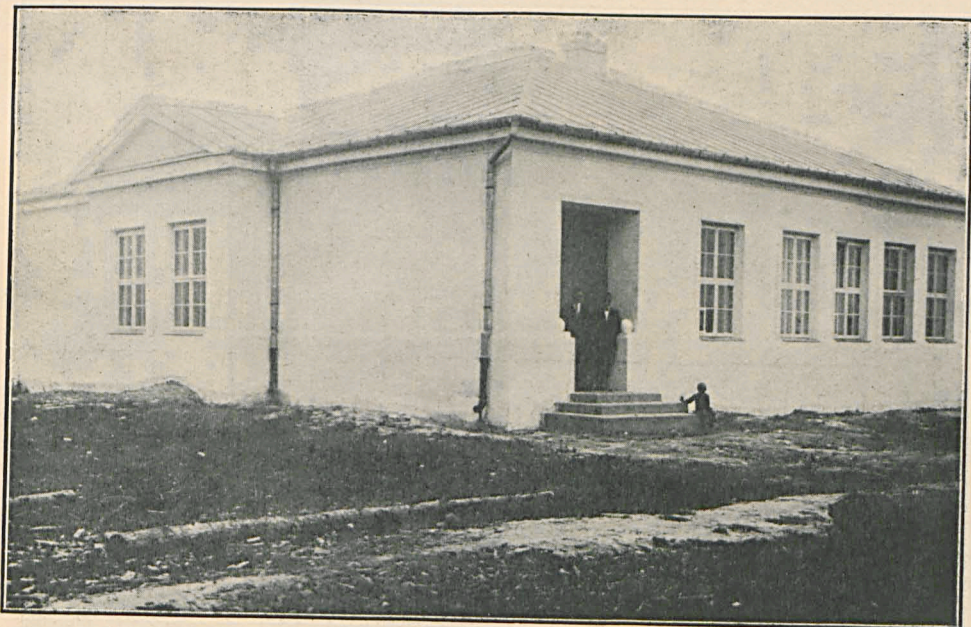

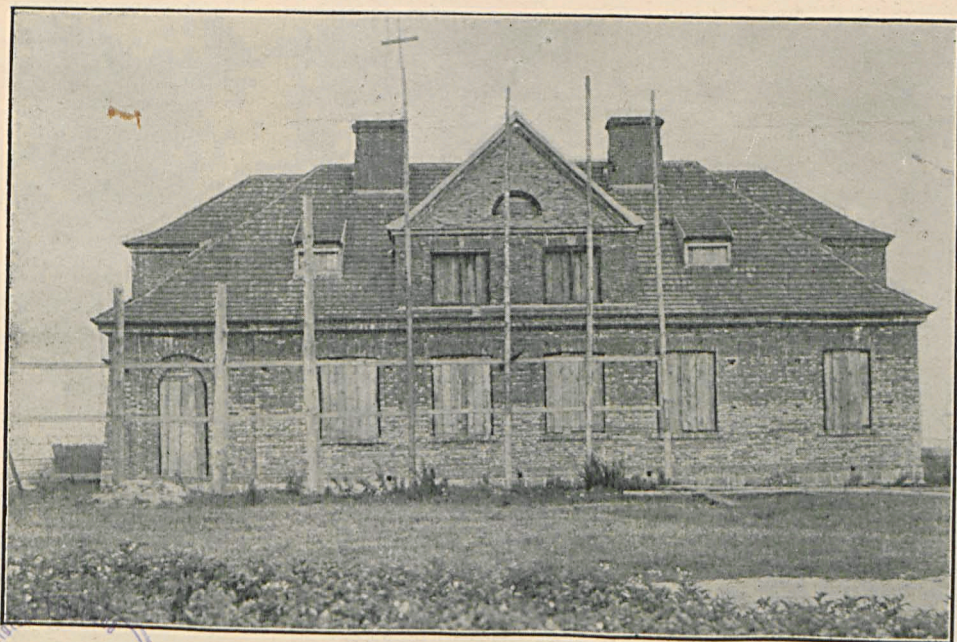
7-MIO KLASOWA SZKOŁA W KĄKOLEWNICY

BUDYNEK 7-MIO KLASOWEJ SZKOŁY W JULJOPOLU GM. SIEMIEN

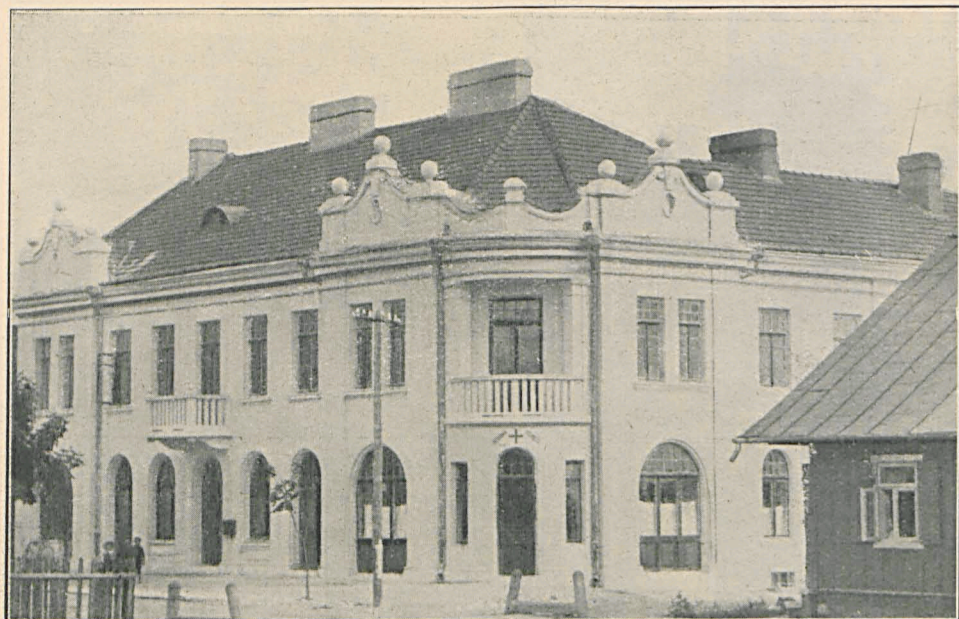

3-Y KLASOWA SZKOŁA W ŻEROCINIE

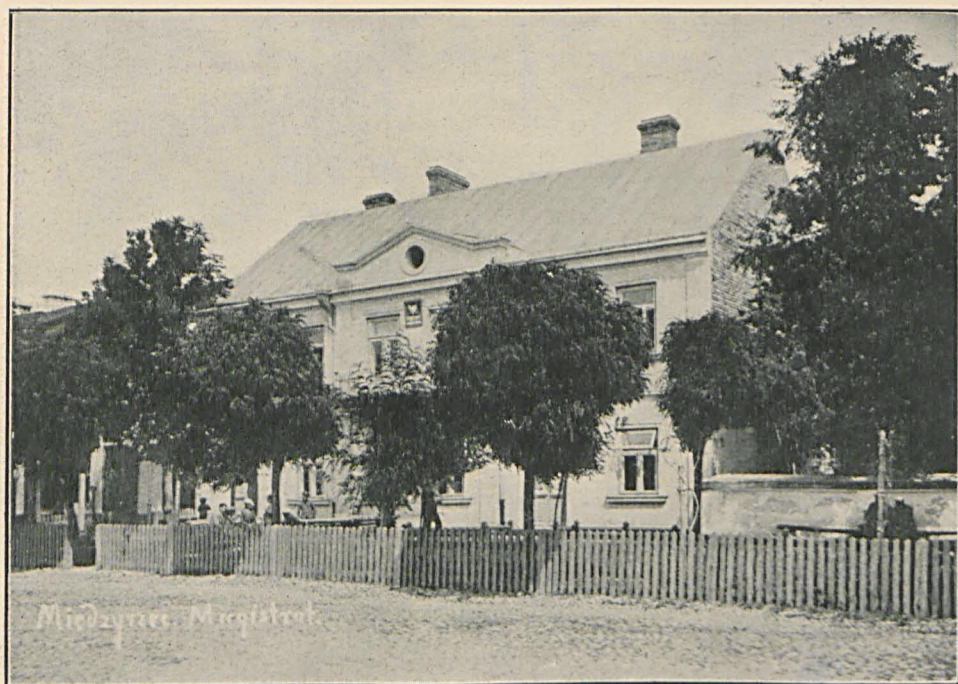

2-U KLASOWA SZKOŁA W KRZYMOŚCZACH

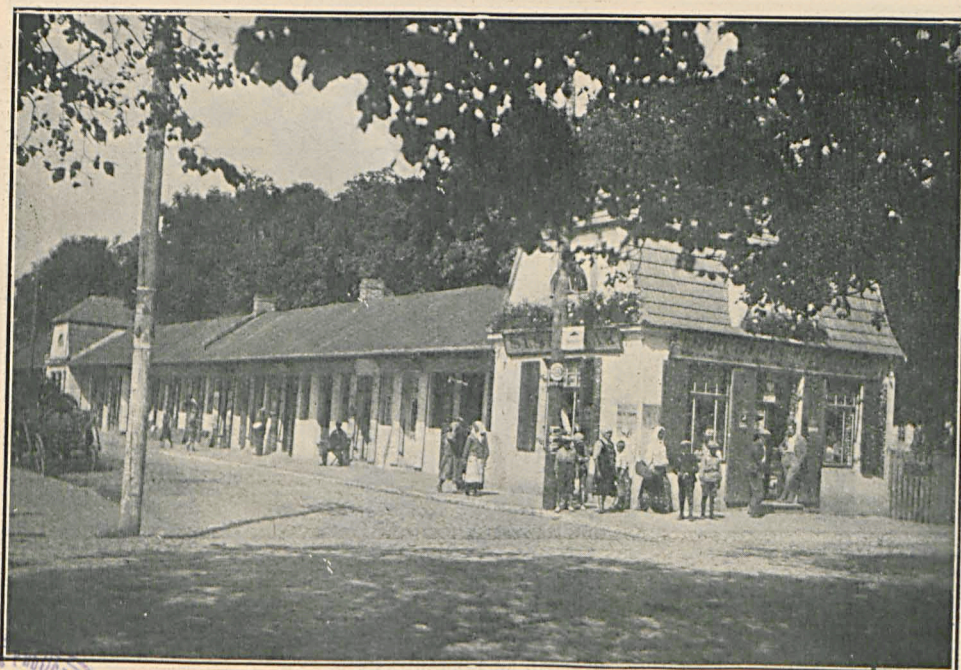
RADZYŃ — DOM SPÓLDZIELCZY

MIĘDZYRZEC — MAGISTRAT

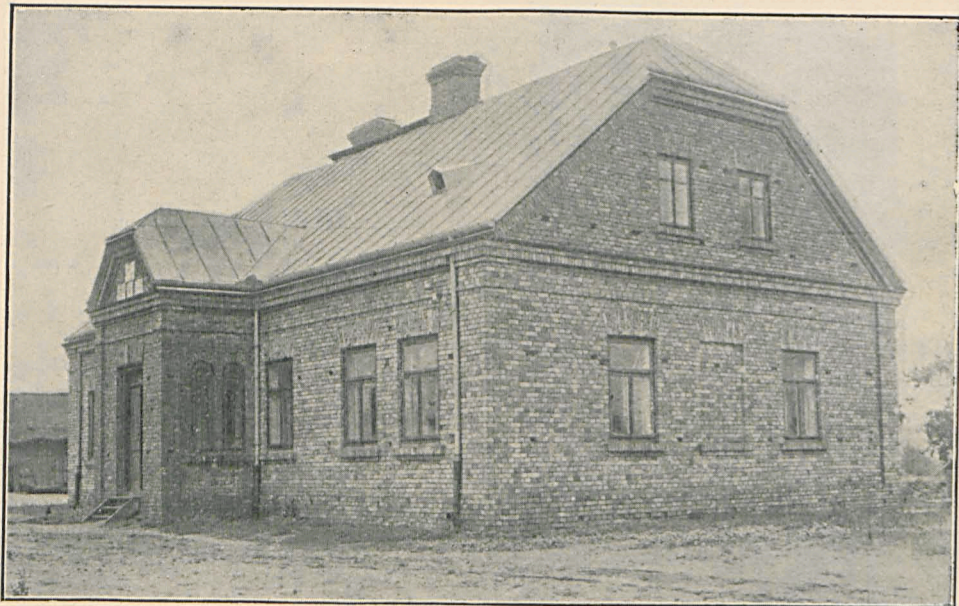

SZPITAL ŻYDOWSKI W MIĘDZYRZECU

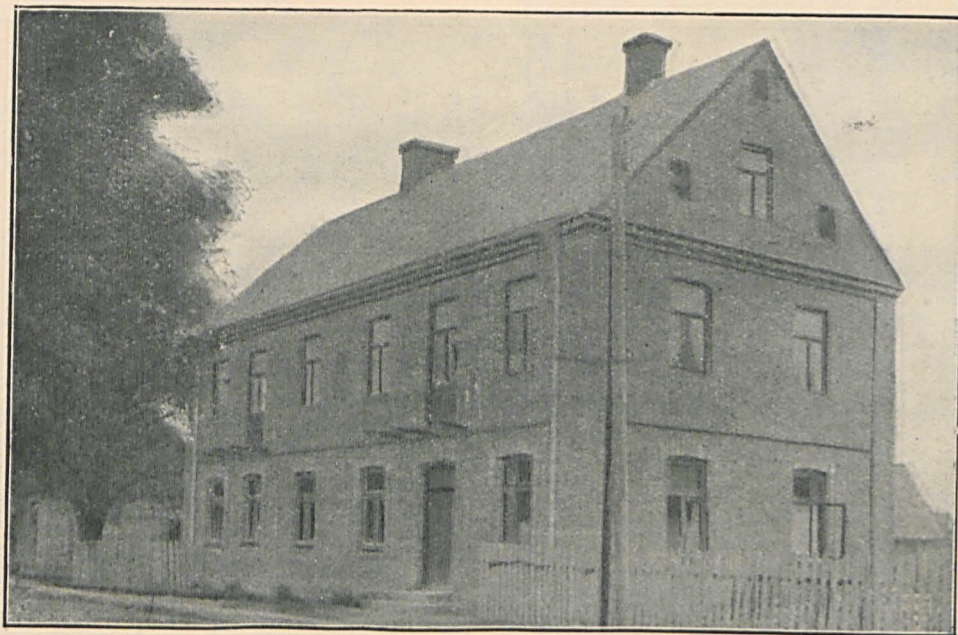

HALE MIEJSKIE W RADZYNIU

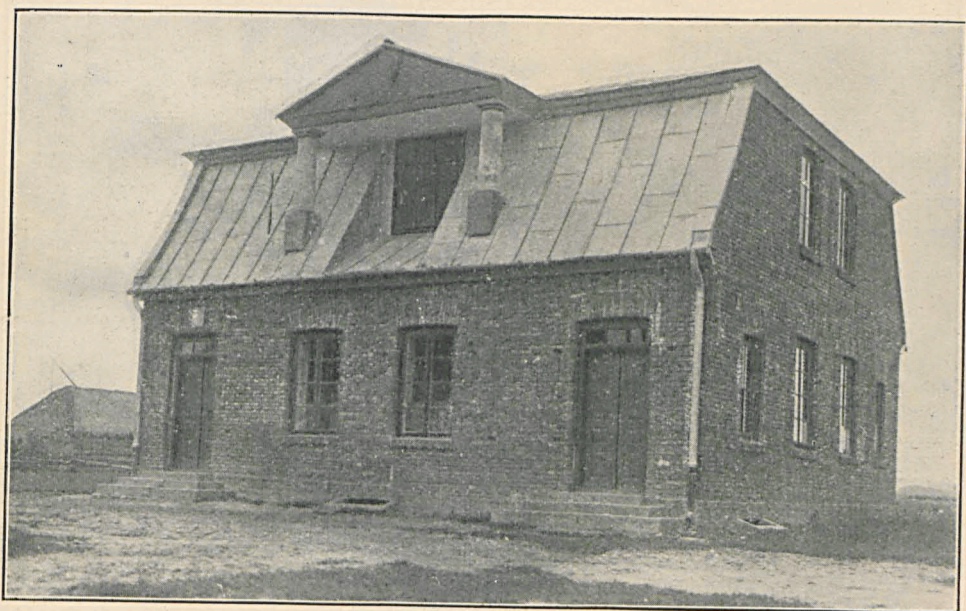

URZĄD GMINNY W MISIACH

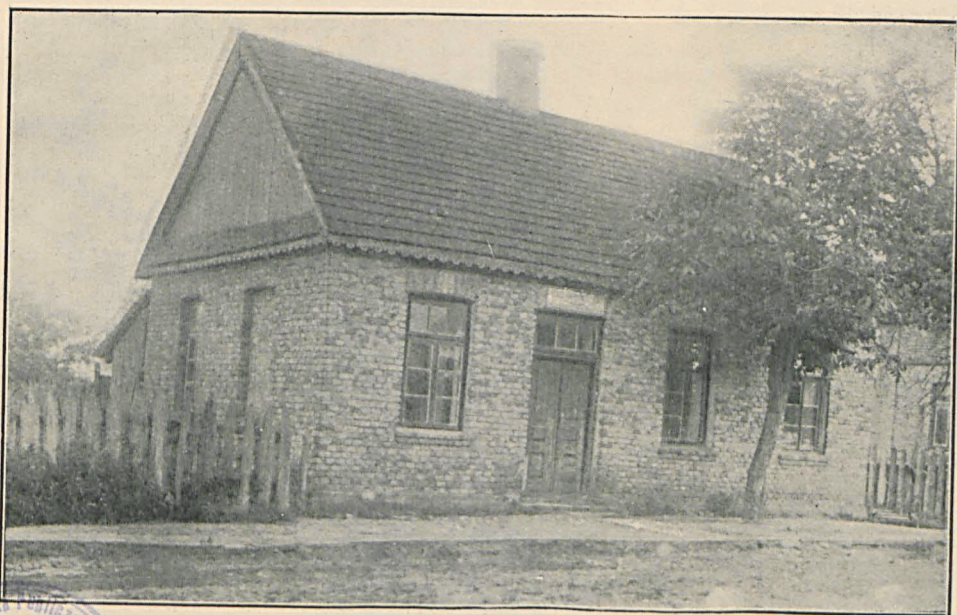

SZPITAL W KOMARÓWCE

43

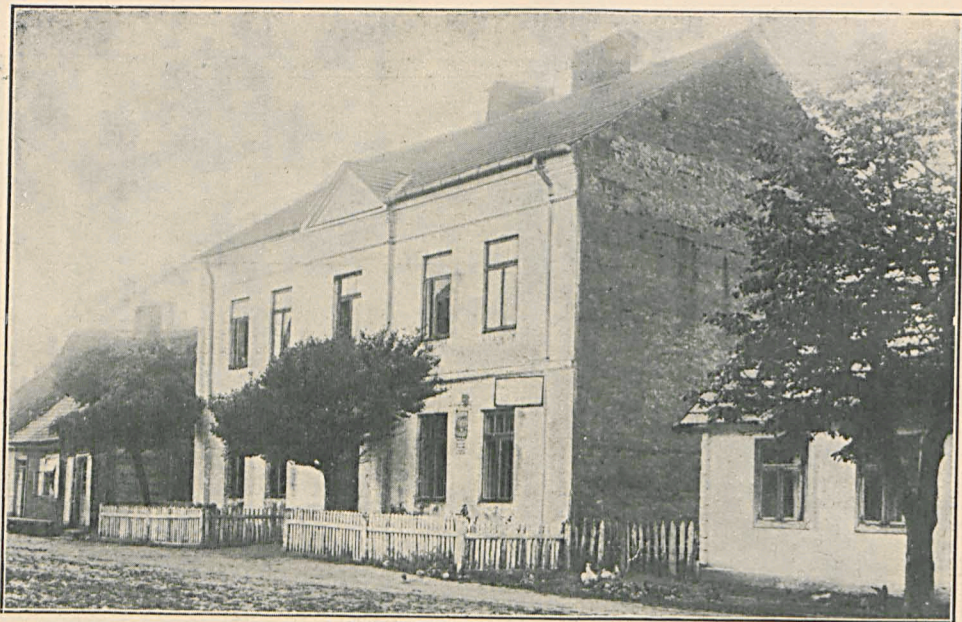
MŁCZARNIA — STARA WIEŚ GM. BIAŁA

MŁCZARNIA W KOMARÓWCE

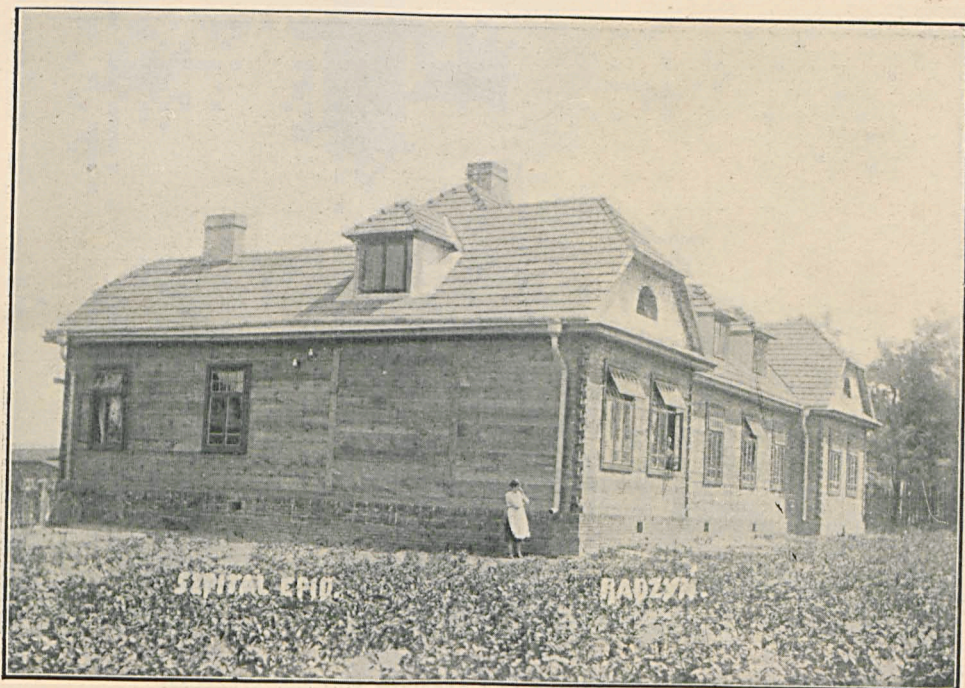
114

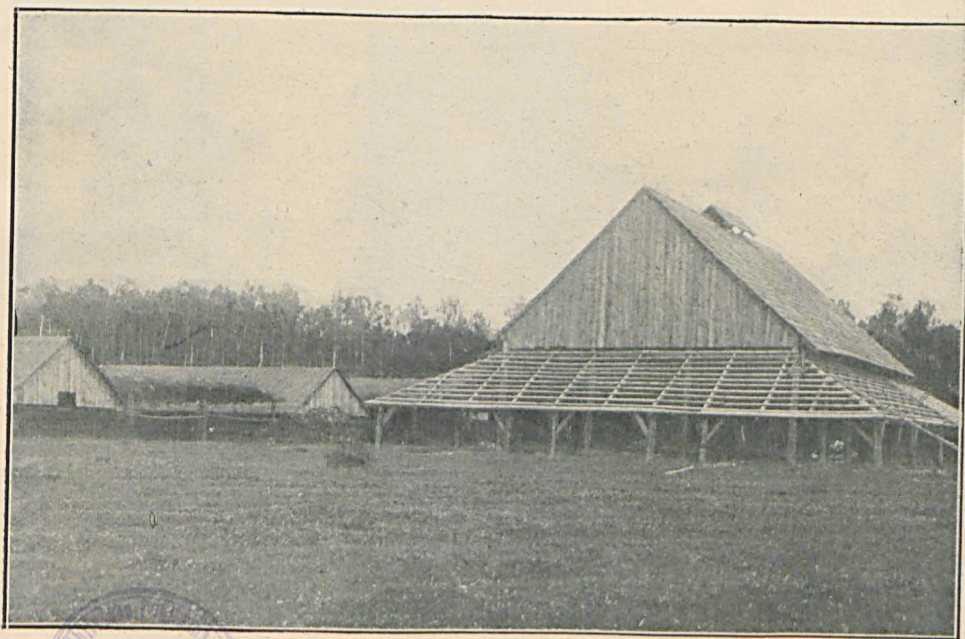
DOM SPÓŁDZIELCZY W WOHYNIU

SKŁEP SPÓŁDZIELCZY W RADZYNIU

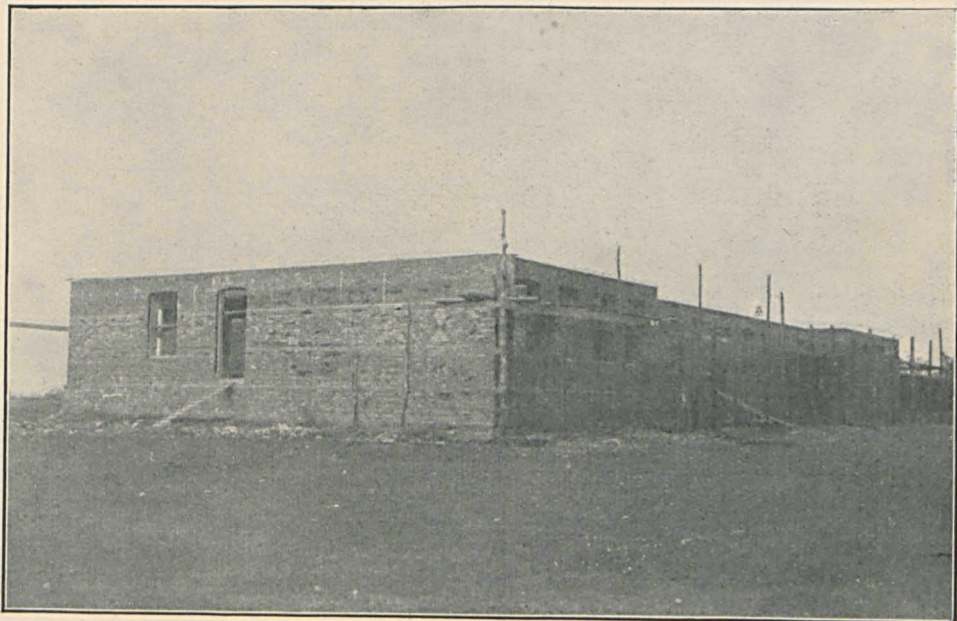

RADZYŃ — SZPITAL EPIDEMICZNY

CEGIELNIA SEJMIKOWA W KOMARÓWCE

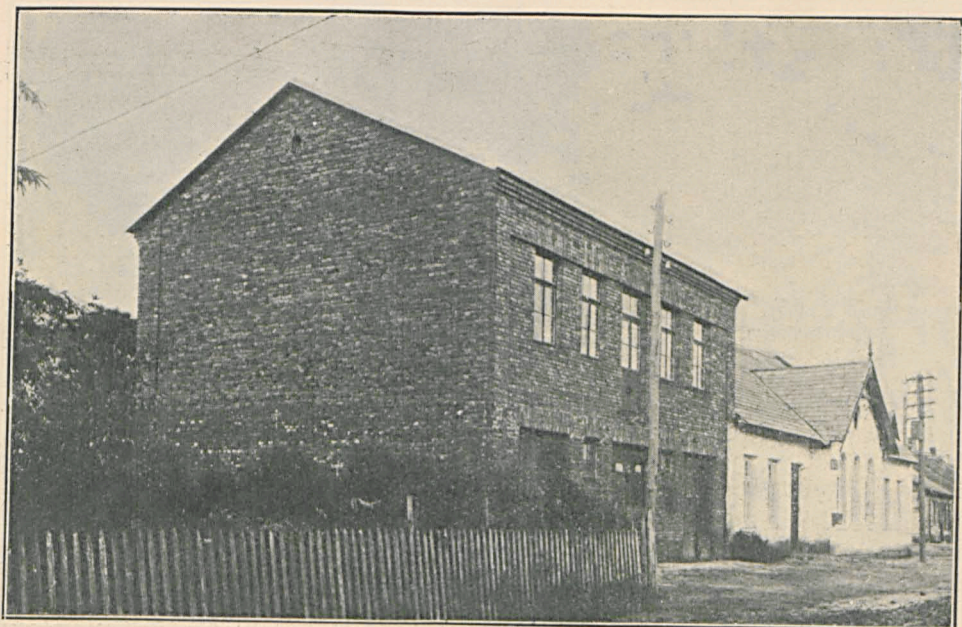

SIEROCINIEC I PRZYTULEK DLA STARCÓW POD MIĘDZYRZECEM

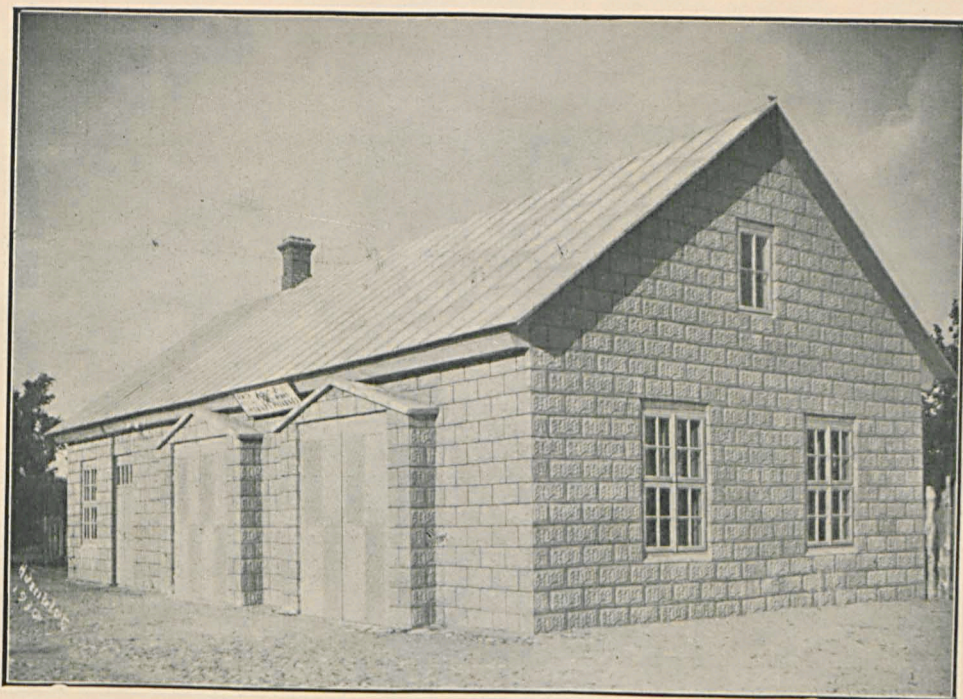

REMIZA ODDZ. I W MIĘDZYRZECU

REMIZA STR. POŻ. W WOŁYŃ

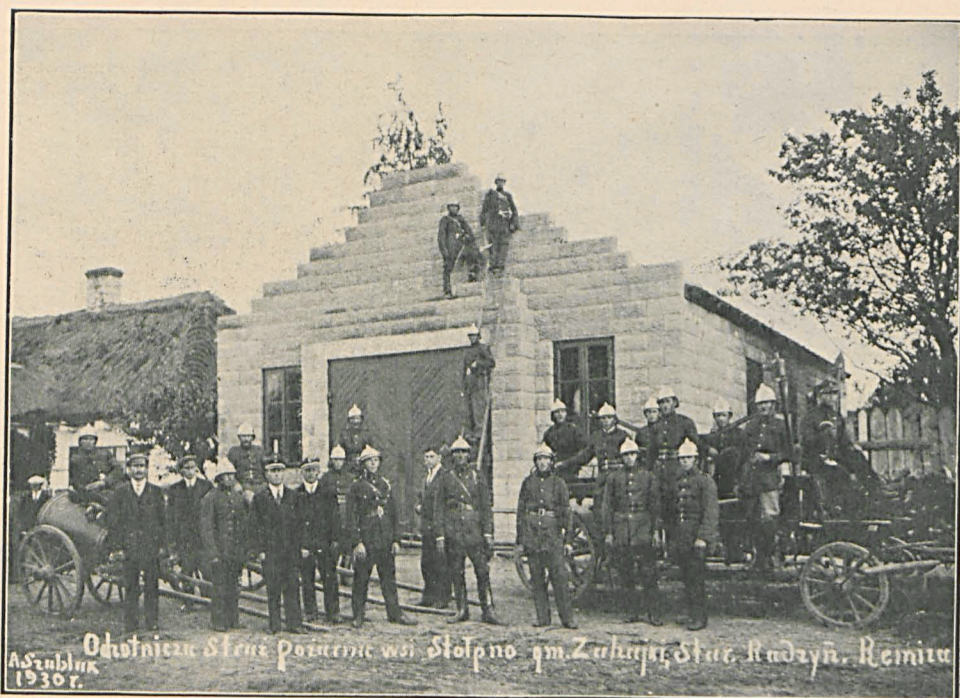
16

REMIZA II OCHOTNICZEJ STRAŻY POŻARNEJ W MIĘDZYRZECU

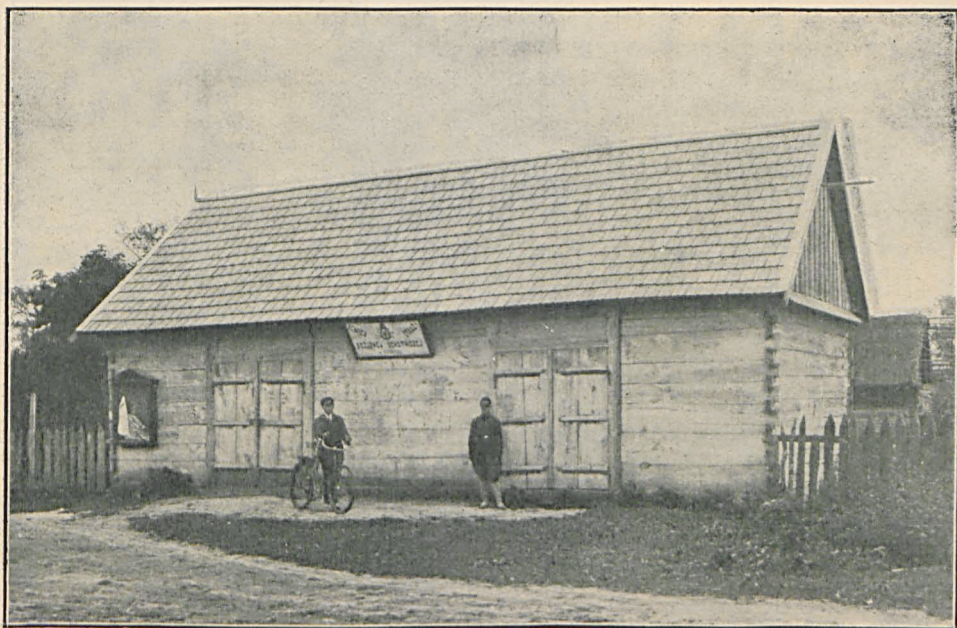
17

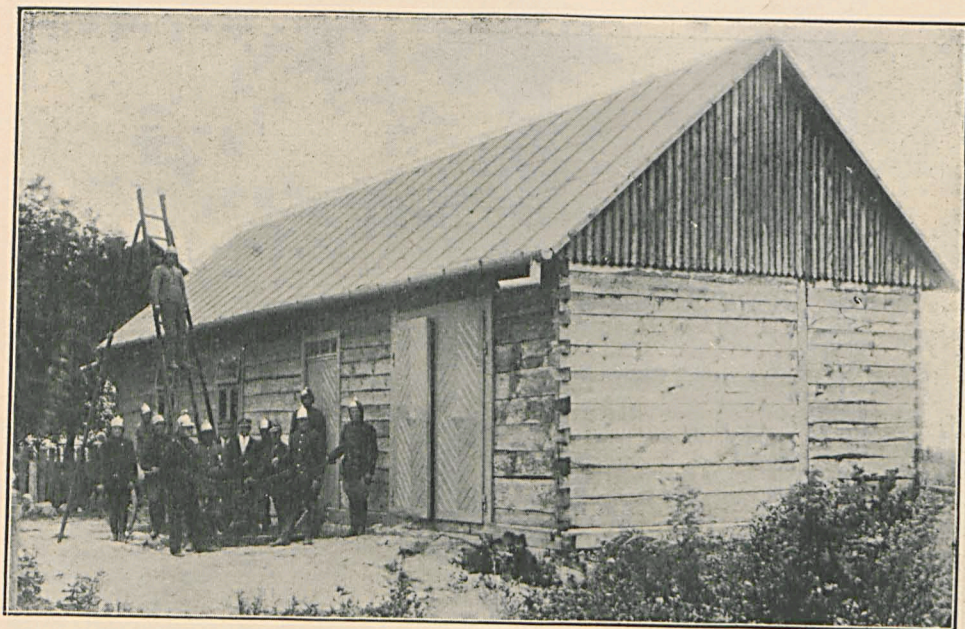

REMIZA I STRAŻ POŻARNA W WYGNANCE

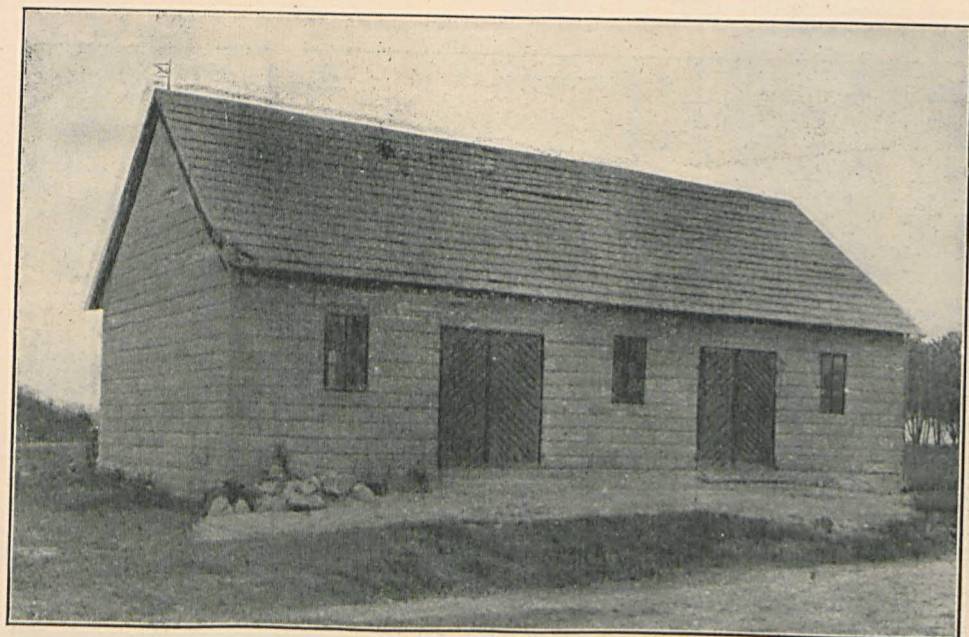

REMIZA STRAŻY POŻARNEJ W SZÓSTCE

REMIZA W ŻEROCINIE

REMIZA W KĄKOLEWNICY

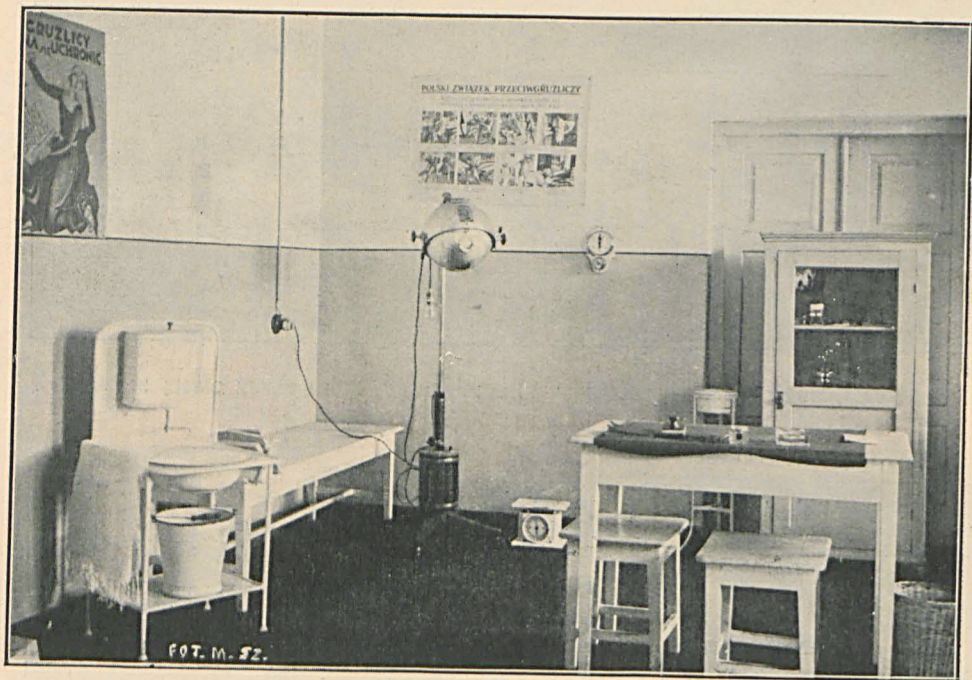

BUDOWA DROGI ZAHAJKI—DRELÓW WYKONANA SZARWARKIEM PRZEZ GMINĘ ZAHAJKI

DROGA ZAHAJKI—DRELÓW WYKONANA SZARWARKIEM

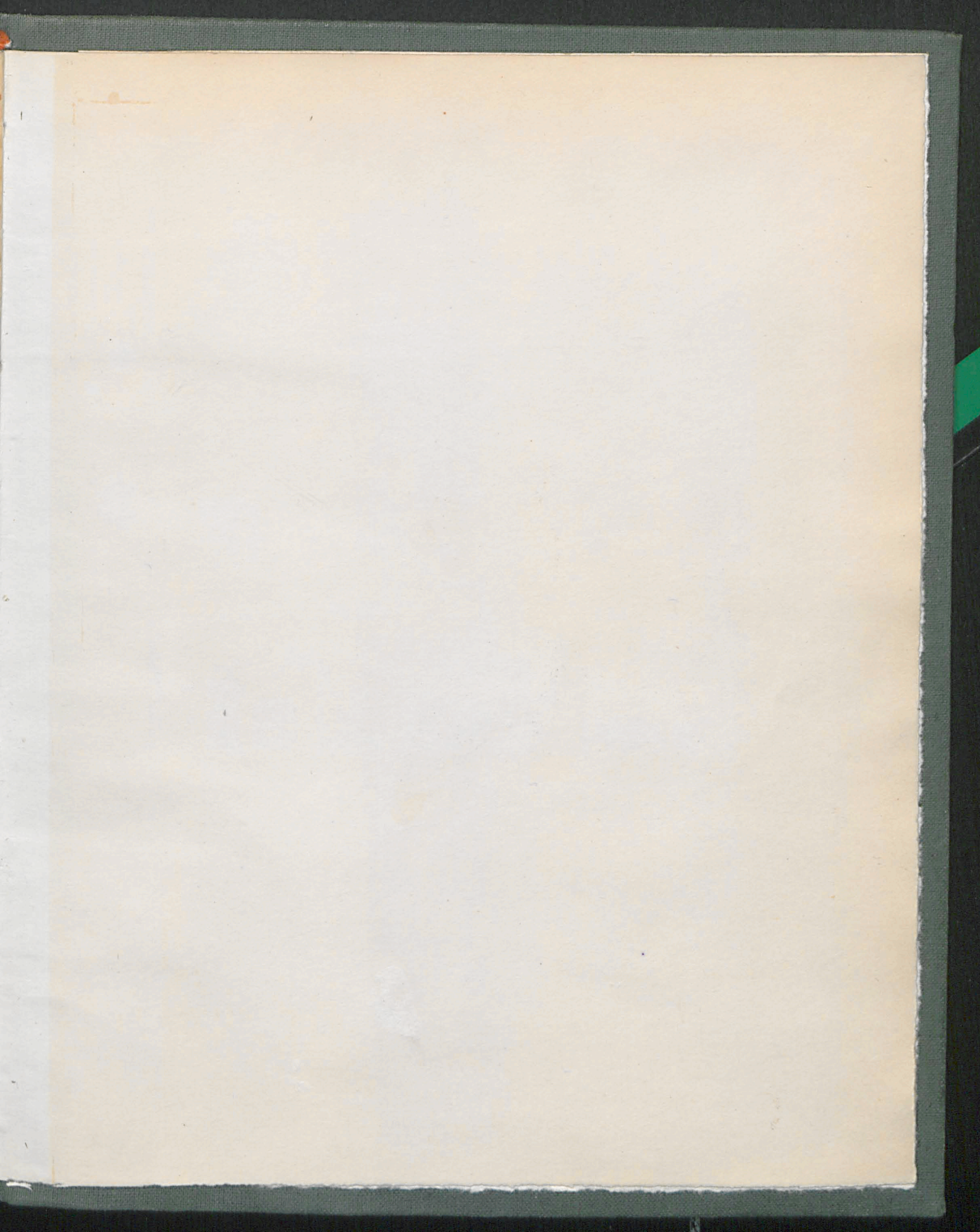

PRZYCHODNIA PRZECIWGRUŻLICZA POLSKIEGO CZERWONEGO KRZYŻA W RADZYNIU

WIDOK Z KUCHNI

19.

WBP Biała Podl.
REGIONALIA

IB

Międzybłocki B.

Monografia pow.
radzyńskiego